

והדרך עודנה
סיפורה של דינה בנקלר

תוכן העניינים

3	שער 1: דינה
4	פרק 1: אלה תולדות
16	פרק 2: בגן העדן של ילדות
25	פרק 3: צרובה
31	שער 2: משפחת בנקלר
32	פרק 1: מוליק
41	פרק 2: חופה וקידושין
44	פרק 3: זה התחיל בשני הורים...
52	פרק 4: מעבר לים
57	פרק 5: פרידה
71	שער 3: בדרכי
72	מתלמידה למורה
73	בי"ס הלל
76	בי"ס דובנוב
81	בי"ס עמל דפוס
82	בי"ס ברקלי
83	בי"ס כצנלסון
84	בי"ס אהל
87	בי"ס כפיר
89	ביה"ס לטבע
95	עמותת יד לחינוך
105	שער 4: בדרכה/בדרכם
106	זורי
110	רובי
114	יוחאי
117	תמונות
117	שזירת פרחים
118	המשפחה בראי הדורות
125	קרובים קרובים
126	טיולים בחו"ל
127	יום הולדת 70 בטוסקנה
129	המגורים ברמת אפעל
130	תם אך לא נשלם

שער 1 : דינה

Cover 1: Dina

פרק 1 : אלה תולדות

נולדתי ב-10 באפריל 1932 (ד' בניסן תרצ"ב).

הוריי, **משה וחייה אברמוב** היו בני דודים מדרגה ראשונה. **שניאור-זלמן**, סבי מצד אבא, ו**רחל**, סבתי מצד אימא, היו אחים - ילדיהם של **שבתאי ודינה אברמוב** מהעיר צדרס שעל גדות נהר הדנפייר ברוסיה.

אבי **משה** נולד בשנת 1882 בעיר רציצ'יה ברוסיה הלבנה, בן ל**שניאור-זלמן ושרה-רבקה אברמוב**.

סבו של שבתאי אברמוב היה מחסידיו-תלמידיו ובאי חצרו של ר' שניאור זלמן מלאדי (מייסד חסידות תנועת חב"ד). על כן קרא שבתאי לבנו הבכור שניאור-זלמן, כשם הרב. הבן גדל והיה לתלמיד חכם שהוסמך לרבנות ונמנה על חסידי חב"ד. בשנת 1876 נישא לשרה-רבקה לבית **ויניצקי**. מאחר ולא רצה לעסוק ברבנות לפרנסתו, דאג חותנו, **אברהם-יצחק ויניצקי**, לשלבו בעסקיו כסוחר יערות.

שניאור-זלמן ושרה-רבקה אברמוב הולידו אחד-עשר ילדים, אך רק חמישה מהם שרדו ונותרו בחיים: הבת הבכורה **הינדה** וארבעת הבנים: **שבתאי, משה, אפרים ויחזקאל**.

בעקבות עסקי המסחר עברה המשפחה הצעירה לגור בכפר ינובקה באזור הנהר דון.¹ שמו של סבי הלך לפניו כתלמיד חכם. בני הקהילה ראו בו מורה ומתווה דרך, ורבים היו משחרים לפתחו לדין-תורה.

1 הנהר דון - אחד הנהרות הארוכים והחשובים ברוסיה. אורכו כ-1,950 ק"מ, מוצאו מדרום-מזרח למוסקבה והוא מסתיים בים אזור. בנקודה המזרחית שלו נהר הדון קרוב לנהר הוולגה. תעלת הוולגה-דון המחברת ביניהם היא מעבר חשוב לסחורות.

עסקיו של סבי חייבו אותו להיעדר מביתו מרבית ימות השבוע ולשוב אליו רק לקראת שבת. שרה-רבקה, אשת חיל, הייתה הבעלים של חנות קטנה לצרכי סדקית - תרומתה לפרנסת המשפחה ועתיד ילדיה.

בית משפחת אברמוב היה בית ציוני מובהק. שניאור-זלמן חנך את בניו ברוח "חיבת-ציון"², ואף הביא אל כפר מגוריהם את הלל צייטלין, מורה לעברית, שלימד את חמשת ילדיו. מאוחר יותר הקים שניאור-זלמן בעיר רציצה, הסמוכה אל כפר מגוריהם, את ה"חדר" המתקן הראשון, שבו למדו עברית בעברית ולא בתרגום לידיש. הוא היה מנוי על העיתונים ה"זמן" ו"הצפירה". אלה הגיעו אל ביתו בקביעות, ודרכם התעדכן על הנעשה בארץ-ישראל ובתנועה הציונית.

בשנת 1901, והוא בן ארבעים וארבע שנים, נפטר שניאור-זלמן, והותיר אחריו אלמנה וחמישה יתומים. מאחר ונפטר בגיל צעיר, אצל כל אחד מצאצאיו (למעט אביו), יש בן בשם שניאור-זלמן.

הבת הבכורה הינדה כבר הייתה נשואה באותה העת ואם לילד. שנים אחדות לאחר מכן, בעקבות פרעות קישינב³ היגרה עם בעלה לאנגליה. הם השתקעו בעיר ניו-קאסל ופתחו לפרנסתם פנסיון קטן. שם נולדו להם עוד שלוש בנות ובן.

הבן השני שבתאי, נשוי אף הוא, הקים לו בית בעיר סימפרופול בחצי האי קרים, שם נולדו ארבעת בניו.

2 "חיבת ציון" - תנועת "חיבת ציון" (או "חובבי ציון") הוקמה ברוסיה וברומניה בסוף המאה ה-19 בתגובה לאנטישמיות ולמכשולים שהושמו בפני היהודים באותן ארצות. בתנועה היו חברים יהודים מזרמים שונים, כאשר המכנה המשותף לכולם היה רעיון השיבה לארץ ישראל.

3 פרעות קישינב - פרעות נגד יהודים שהתרחשו בשנים 1903 ו-1905 בעיר קישינב שבחבל בֶּסְרֵבִיָה.

בבית המשפחה נותרו האם שרה-רבקה ואיתה אבי משה בן התשע-עשרה ושני אחיו הקטנים אפרים בן התשע ויחזקאל בן החמש. עול הפרנסה והדאגה לגורל אמו ואחיו הוטל על כתפי אבי, שהפך בעצמו לסוחר יערות, נע ונד בדרכים בעקבות הפרנסה.

אמי חיה נולדה בשנת 1889 בעיר גומל שברוסיה הלבנה, בת לרחל ולזלמן פלשיץ, אחות למילה, שבתאי ורחל. אביה היה סוחר יערות ואמה הייתה עקרת בית.

כשהייתה אמי בת שבע, התייתמה מאמה ואביה נישא בשנית. מאותה העת הפכו חייה קשים מאוד: אמה החורגת השליטה בבית משמעת נוקשה, שכללה גם עונשים גופניים. אביה של אמי נעדר מן הבית במשך ימות השבוע, וכשהיה מגיע לשבת נמנעה אמי מלשתף אותו במצוקתה על-מנת שלא לצערו.

בתוך אלה בגרה אמי והייתה לנערה יפת-מראה, גבוהה ותמירה. "כשנכנסה לחדר היו כל המבטים מופנים לעברה", סיפרו לימים דודי אפרים ויחזקאל, ותמונותיה מעידות כי אמת דיברו.

אמי ואבי גרו במקומות מרוחקים זה מזה. לכן, על-אף העובדה שהיו בני-דודים מדרגה ראשונה, נפגשו לראשונה רק בהיות אבי כבן תשע-עשרה, בסמוך לפטירת אביו. בת-דודתו הקטנה חיה – אז בת שתים-עשרה – שבתה את לבו ביפי-תארה ונועם הליכותיה. אבי נשבע בלבו להמתין לה עד שתגדל ויוכל לשאתה לאישה.

בשל היותו של אבי מטופל באם ובאחים צעירים שלהם דאג, נדחו נישואיהם עד לשנת 1915. כשנישאו סוף-סוף כבר היה אבי כבן שלושים-ושתיים ואמי כבת בת עשרים-וחמש, גיל מופלג לנישואין באותן השנים, ובפרט כאשר מדובר בנערה המרשימה והמחוזרת שהייתה. אך זה

סבתא חיה, אחיותיה והאם החורגת, 1905

כוחה של האהבה, שליוותה אותם מיום היכרותם, לאורך כל חייהם המשותפים ועד יומם האחרון.

לאחר נישואיהם עקרו לעיר **טוקמק (Tokmak)** בחצי האי קרים. אבי היה שם הבעלים של מאפייה גדולה. בתקופת המהפכה הקומוניסטית אפה וסיפק כמויות גדולות של לחם ל"צבא הלבן" (ולמים ל"צבא האדום"). אלה אפשרו לו פרנסה בכבוד ומזון על שולחנו.

בשנותיהם הראשונות כזוג נשוי ידעו הוריי צער רב: שלוש בנות נולדו להם ואת שלושתן הם איבדו.

בשנת 1917 נולדה בתם הבכורה. בעת הלידה הסתבך חבל הטבור של התינוקת. המיילדת לא הצליחה להושיע, והיא לא שרדה.

בשנת 1919 נולדה להם בת נוספת. הפעם החליטו לא לקחת שום סיכון. מילה, אחותה של אמי, עבדה כמיילדת בבית-חולים גדול בעיר חרקוב. כשהגיעה אמי לחודש השביעי להריונה, ועל-אף הצפיפות באותם הימים ברכבות, נסעו היא ואבי לחרקוב. שם, בבית-החולים, נולדה להם תינוקת בריאה. שלושה חודשים שהו ההורים המאושרים בבית קרוביהם בחרקוב, ואז נאלצו לשוב לביתם.

הם היו מודעים לקשיים שבדרך: היו אלה הימים שלאחר המהפכה הקומוניסטית, והרכבות היו מלאות בחיילים ובנוסעים עד אפס מקום. הצפיפות והדוחק לא אפשרו כמעט מקום למדרך-רגל והביאו, לא אחת, להיתקלויות אלימות. אך לא הייתה ברירה - היה זה אמצעי התחבורה היחיד שעמד לרשותם.

בדרכם חזרה הביתה היכה בהם הגורל שוב. דוד שחימם מיס לשתיית תה הפיץ אדים לתוך קרון הרכבת, ובלילה נחנקה התינוקת למוות מחוסר אוויר. עם בוקר, דרש מהם הקונדוקטור

סבתא חיה ואחותה רחל

להוריד את בתם המתה מהרכבת. באחת התחנות נאלצו הוריי האומללים לרדת מהרכבת ולקבור את התינוקות שלהם בדרך, רחוק מכל מכר ואוהב. חפויי ראש ואפורים מכאב ומצער שבו לביתם בטוקמק. באותם הימים לא היה זה נדיר כי תינוקות נפטרים בסמוך ללידתם. אך עובדה זו לא הקלה את תחושתם הקשה, על לידה שנייה שהסתיימה בלא-כלום.

בשנת 1921 נולדה בתם השלישית, שנקראה רחל (רחלי) על-שם אחות אמי שמתה בצעירותה.

הימים הם ימי ההגירה הגדולה מרוסיה מערבה, ימי העלייה השלישית ארצה. בני משפחותיהם של הוריי כבר החלו עוזבים. הינדה - אחות אבי כבר היגרה, כאמור, לאנגליה. בני משפחתה של הניה, אשתו של **שבתאי אברמוב**, אחיו הבכור של אבי, היגרו לארה"ב, והפצירו בה רבות להצטרף אליהם שם. מנגד עשה שבתאי מאמצים גדולים לשכנע את בני משפחתו כי אין להם יעד אחר מלבד ארץ-ישראל. וכך התקבלה ההחלטה: עולים ארצה.

אלא שאמי ואבי חששו. שוב לא היו מוכנים לסכן את שלומה של בתם התינוקת והחליטו להמתין עד שתגדל מעט. ובעוד בני משפחתם עולים בשנת 1920 על סיפונה של האנייה "רוֹסְלָאן", נשאר הוריי מאחור. בשנת 1924, כשמלאו לבתם הקטנה שלוש שנים, עלו ארצה ביחד עם זלמן פלשיץ, אביה של אמי (ברוסיה נשארו האחות מילה והאח שבתאי פלשיץ עם משפחותיהם).

בני המשפחה שהגיעו לישראל השתקעו עם בואם ב"נווה-שלום", בגבול ת"א-יפו. אפרים ויחזקאל התחילו לעבוד כנגרים (מאוחר יותר עבר יחזקאל לעבוד ברכבת), ואילו שבתאי מצא עבודה במועצת העיר הצעירה, תל-אביב. אפרים לא וויתר על חלומו להיות חקלאי ולחרוש את אדמת המולדת. בעזרתו של **אברהם הרצפֶלד**⁴, הצטרף כרווק, למושב מרחביה. בהגיע הוריי

4 אברהם הרצפֶלד - חלוץ, איש העלייה השנייה, נודע בפעילותו למען יישוב ארץ-ישראל ובהתמסרותו להקמת נקודות יישוב, בעיקר של ההתיישבות העובדת, בכל רחבי הארץ.

ארצה הצטרפו גם הם אל סבתא רבקה והדוד אפרים במושב מרחביה.

עם בני משפחתה של אימא שנתרו ברוסיה נותק הקשר. החיים בשתי הארצות היו קשים ותובעניים ולא הותירו זמן רב לעשייה שהיא מעבר להשרדות. בשנים הראשונות עוד כתבו מכתבים, שלחו תמונות וניסו לשמר את הקשר, אך משירד "מסך הברזל" ולאחר מכן פרצה מלחמת העולם השנייה ניתק הקשר בין הוריי לבין בני המשפחה שנתרו ברוסיה. בתום מלחמת העולם השנייה קיבלנו אמנם תמונה חומה, אחת ויחידה, ובה נראים דודה מילה, בעלה אהרון ושלושה בנים חסונים ויפים. אך מאחר ואימא נפטרה מיד אחרי המלחמה, לא הייתה מוטיבציה מספקת ליצור עמם קשר גם לאחר נפילת החומות, וכך נותר גורלם עלום עבורנו.

"העמק הוא חלום, זוהר ואורה" שרו החלוצים, אבל המציאות הייתה אחרת. המגורים בצריף דל וצפוף מוקף בוץ מכל עבר, פרוץ לרוחות ולגשמים היו קשים מנשוא. קור חודר עצמות

בחורף וחמה יוקדת בקיץ, שנות בצורת ומחסור במים. הפרנסה הייתה קשה, המזון דל ועבודת השדה כילתה את כוחות הגוף והנפש. ביישוב הקטן לא היה רופא, וכשחלתה רוחליה מדי פעם, כדרכם של פעוטות, שבו החרדות והסיוטים מן העבר לפקוד את הוריי.

לאחר שנה במרחביה, החליטו הוריי לעזוב. ביחד עם סבא זלמן פלשיץ ועם בתם הארבע עקרו לתל-אביב. סבתא רבקה, אמו של אבא, נשארה בשלב זה עם בנה במרחביה. לבה לא הניח לה לעזוב את המקום בשעותיו הקשות.

מושב מרחביה

רחל (רוחלה) במרחביה

כשהגיעו הוריי לעיר "הגדולה" - ת"א של שנת 1925 - מצאו סביבם חול וחול, צריפים ובתים ראשונים שהתחילו לקום מתוך החולות. דוד שבתאי, אחיו הבכור של אבי, כבר בנה את ביתו ברח' בר-כוכבא, כך שרק טבעי היה הדבר שהוריי חיפשו מקום מגורים כלשהו בסמוך. הם מצאו חדר להשכרה ברחוב בוגרשוב שבו התגוררו כל בני המשפחה, ארבעה במספר.

לפרנסתם פתחו קיוסק קטן בפנית הרחובות פינסקר ובוגרשוב. אימא ואבא עבדו שעות ארוכות בכל יום, כשסבא זלמן עוזר לידם. הפרנסה הייתה בדוחק, אך כך חיו כולם ואיש לא התלונן.

לכאורה, אפשר היה לנשום לרווחה ולקוות שמכאן ואילך יזרמו החיים על מי-מנוחות. אך הגורל האכזר שב ותקף...

קברה של רוחלה הקטנה

יום אחד ירדה אימא לקיוסק. רחלי הקטנה, בת הארבע, רצה אחריה. באותה השעה בדיוק החליט בנו של גבאי בית הכנסת, נטול רישיון נהיגה, "ללמד" עצמו נהיגה ברחוב, ודרס את הקטנה לעיני אמי. הוריי רצו עם בתם על כפיים כל הדרך אל בית-החולים "הדסה" שברחוב בלפור, אך לשווא. ילדתם נפטרה.

ההלוויה, שהתקיימה למחרת היום, יצאה מבית-הכנסת לעבר בית-הקברות שברחוב טרומפלדור. כל דיירי השכונה הקטנה התאספו. כולם הכירו את הוריי ואת שאר בני המשפחה. גם את הנהג הדורס הכירו כולם, בהיותו בנו של גבאי בית-הכנסת... האבל והכאב הקיפו את כל בני הקהילה הקטנה, וביחד עמם גם הפחד והחשש מפני התערבות המשטרה הבריטית ומאסרו של העבריין שנהג ללא רישיון. וכך גמרו אומר שלא להסגירו לשלטונות, שלא לעבור על דין "מוסר".

עולמם של הוריי חרב עליהם ויומם חשך. בסבלו כי רב חווה אבי מחשבות אובדניות, כי לא ידע כיצד ימצא כוח בנפשו להמשיך. אך אמי - עשויה ללא חת, שדרתה פלדה יצוקה, לא אמרה נואש. "אנחנו נלד עוד ילד ונמשיך", אמרה לו. וכך היה.

ב-11 בספטמבר 1927 (י"ג באלול תרפ"ז) נולד להם בן והאושר הציף את מעונם. אבי ראה בהולדת בן - זו הפעם - הסרת הקללה מעל ראשם. שמונה ימים לא העזו לתת לרך הנולד שם. בדרך לטקס הבאתו בבריתו של אברהם אבינו, נכנס אבי אל בית אחיינו שניאור-זלמן, ואמר לו: "תן לי שם!". שניאור-זלמן פתח את ספר התנ"ך והניח אצבעו על הפסוק "דוד מלך ישראל חי וקיים", וכך נבחר השם: דוד. לאחר הלידה באה סבתא לגור עמנו.

מימין - סבתא 'הקטנה', אבי משה, אמי חיה, אחי דוד, סבי זלמן פלשיץ, תל-אביב 1928

בשנת 1921 התרחשו פרעות תרפ"א, במהלכן הותקפו יהודים ביפו ובשכונות תל-אביב שגבלו בה. בעקבות זאת ביקשו היהודים שברחו מיפו פתרונות דיור בתל-אביב הסמוכה. חלקם התאגדו ב"אגודת מחוסרי הדירות" מיסודו של **ד"ר חיים בוגר (בוגרשוב)**⁵. יוזמה זו הביאה לייסודה, בשנת 1922, של שכונת "נורדיה" בשטח שנקנה ע"י קק"ל. הייתה זו שכונה של צריפים, אשר השתרעה בין הרחובות המלך ג'ורג' ובוגרשוב, ששימש כרחובה הראשי.

הד"ר בוגרשוב המשיך לפעול לטובתם של חסרי הדיור. הוא הצליח לקבל מעיריית תל-אביב
5 ד"ר חיים בוגר (בוגרשוב) - מחנך עברי, ממקימי הגימנסיה העברית הרצליה, פעיל ציוני וחבר הכנסת השנייה מטעם הציונים הכלליים.

דוד ואבא משה בחוף תל-אביב, 1928

משפחת אברמוב -
משה, דוד, דינה וחיה,
1933

מגרשים בסמוך לשכונת "נורדיה", במטרה לבנות עליהם בתים דו-משפחתיים. המגרשים ניתנו בהגרלה. הוריי השתתפו בהגרלה וזכו במגרש בשטח של 330 מ"ר ברחוב שלום עליכם 37. הייתה זו זכות גדולה, אך מניין יימצא הכסף לקניית המגרש ולבניית הבית?

שוב נכנס הד"ר בוגרשוב לתמונה. הוא הצליח לארגן הלוואה של 100 לירות ישראליות לכל משתכן ובכך אפשר את מימוש היוזמה. היה זה הבסיס לשכונה חדשה, שגבולותיה היו: בית-הקברות הישן ברחוב טרומפלדור בדרום, רחוב סירקין במערב, רחוב מנדלי בצפון ושכונת "נורדיה" במזרח. מפה ומשם הצליחו הוריי לגייס את יתרת הכספים והמשכנתא, וניגשו לבנייה. הם בנו בית בלוקים בן שני חדרים, מטבח ומבואה. המקלחת והשירותים היו חוץ לבית, בחצר. בחצר בנה אבא בית נוסף, אשר הושכר לדיירים. כך ניצל את השטח שעמד לרשותו והוסיף לפרנסת המשפחה.

בבית זה נולדנו אחי דוד ואנוכי (בשנת 1932). הוריי המאושרים קראו לי **דינה**, על שמה של סבתם המשותפת **דינה אברמוב**.

החיים נכנסו לשגרה משפחתית, אך צלקת אבדן הבנות הייתה חרוטה בנפשם של הוריי. תמיד שמרו עליי מכל משמר, ולא הרשו לי ללכת לבד לשום מקום. עד היום

שבו עזבתי את הבית כשנישאתי, נדרשתי לשוב עד שעה קבועה. לאחר מות אמי, ואני בת שלוש-עשרה, סיפר לי אבי על הטרגדיות שפקדו אותם. בכך ביקש להסביר לי מדוע הוא כה מגונן עליי.

Chapter 1: This is My Lineage

I was born on April 10, 1932.

My father, **Moshe Abramov**, was born in 1882 in the city of Rechicha in White Russia, to his parents – **Shneur-Zalman Abramov**, a timber trader, and **Sara-Rivka** (nee **Vinitzky**), a housewife and proprietor of a small haberdashery. They were Zionists. They had eleven children, but only five of them survived – their oldest daughter **Hinda**, and their four sons: **Shabtai**, **Moshe (my father)**, **Ephraim**, and **Yechezkel**. In 1901, Shneur-Zalman passed away. The burden of supporting the family and caring for his mother and younger siblings fell on my father's shoulders, who also became a timber trader. He took to the road to make a livelihood.

My mother **Chaya** was born in 1889 in the city of Gomel in White Russia. She was the daughter of **Rachel and Zalman Palshitz** and a sister to **Mila**, **Shabtai** and **Rachel**. Her father was a timber trader and her mother was a housewife. When my mother was seven years old, her mother passed away. Her father remarried, and my mother suffered terribly from her stepmother, who tyrannized her and punished her severely.

בני משפחת אברמוב שבתאי אחיו של משה אביה של דינה בתל-אביב

My mother and father were first cousins. However, since they lived far from each other, they only met in 1901 for the first time, when my father was nineteen and my mother was twelve. My mother captivated his heart with her beauty and amiability, and my father vowed to himself to wait until she matured and he would be able to marry her. As my father was taking care of his mother and siblings, their wedding was postponed until 1915.

After the wedding, they moved to the city of Tokmak, Crimea. My father owned a large bakery there and supplied bread to the White Army (later to become the Red Army).

During their first years as a married couple, my parents suffered great sorrow: They brought three daughters into the world, and lost all three. In 1917, their oldest daughter was born. During the birth, the baby's umbilical cord became entangled and she did not survive. In 1919, their second daughter was born in a hospital in the city of Kharkiv, where my mother's sister worked as a midwife. On the train back from Kharkiv to their home in Tomkak, their daughter (three months old) suffocated to death from lack of air, and was buried on the way. In 1921, their third daughter was born, named **Rachel (Racheli)** after my mother's sister, who had died young.

In 1924, when Racheli was three years old, my parents made aliyah to Israel together with Zalman Palshitz, my mother's father (her sister Mila and brother Shabtai Palshitz remained in Russia with their families). My father's mother and three brothers were already waiting for them in Israel. (His sister Hinda had immigrated earlier to England.)

For one year, they lived on Moshav Merhavia in the Jezreel Valley with Ephraim, my father's brother, and his mother, Sara-Rivka. Because of the harsh conditions,

however, and concern for their daughter's well-being, they left for Tel Aviv in central Israel, where they rented a studio apartment. My mother's father joined them. They opened a small kiosk to support themselves. In 1925, fate struck again – Racheli, their four-year-old daughter, was run over and killed by a youngster without a driver's license, who had taken his father's car without permission.

My parents' world was destroyed. My father had suicidal thoughts as he didn't know how he could find the strength in his heart to carry on. But my mother did not give up. "We will have another child, and move on," she told him. And so it was. On September 11, 1927, their son was born and named after King **David**. That was when Grandma Rivka, my father's mother, moved in with them.

In the early 1930s, they received a plot of land in a draw, and built their home. It was a two-room house with a kitchen and a hall, and was built of concrete blocks. In the front yard, Dad built another house, which he rented out to tenants. In that way, he took advantage of the land he owned, and earned additional income for the family.

My brother and I (in 1932) were born in this house. I was named **Dina**, after my parents' mutual grandmother **Dina Abramov**.

פרק 2 : בגן-העדן של ילדות

הקיוסק שהיה להוריי בפינה הדרום-מערבית של הצטלבות הרחובות פינסקר-בוגרשוב התחלף בחנות "תנובה" בפינה שממול. ה"תנובה" של אברמוב שבה הוגש אוכל מצוין ובזול הייתה לשם-דבר - "מוסד" - הזכור היטב לוותיקי השכונה, שבו התערבו אלו באלו עגלונים שהובילו זיפזיף (חול ים לבנייה) לבניין עם מורים, סופרים ועיתונאים. כולם באו לאכול את הסלטים הטריים והטעימים שהכינה אימא, ואת הגבינות והלבן תוצרת-בית מעשה ידיו של אבא.

בין אימא לאבא הייתה אהבה ענקית. הם לא הרבו במחוות חיבה פומביות, אך הדבר היה נהיר לכל מי ששהה במחיצתם. חיבתם ההדדית השפיעה לטובה על כל הסובבים אותם, בהם גם אנו הילדים.

ביחד עמנו הייתה גם סבתא רבקה (סבא זלמן פלשיץ הלך לעולמו בסוף שנות העשרים). סבתי הייתה אישה נמוכת קומה עד-מאוד. אנקדוטה משפחתית סיפרה, כי כאשר תיארו אותה לחתנה המיועד אמרו לו כי היא קטנה כל-כך, עד שיכלה להלך ללא קושי תחת שולחן בקומה זקופה... כשאנו הנכדים הצעירים הכרנו אותה כבר הייתה כבת שבעים שנה, כפופה ומצומקת, ומכאן כינוייה בפי כולנו: "סבתא הקטנה".

סבתא דיברה בעיקר יידיש. עברית כמעט שלא ידעה. בנועם הליכות ובחריצות סייעה לאימא בעבודות הבית והבישול ואימא, שהייתה טרודה שעות רבות בעבודתה מחוץ לבית, והוקירה לה על-כך תודה. סבתא אהבה מאוד את אימא, שהייתה למעשה אחייניתה. קשר טוב ואמיץ שרר ביניהן.

אמא חייה ואבא משה, שנות הארבעים

דוד, 1931

בית של תרבות היה ביתנו. ספרים רבים היו בו, בהם סדרות שלמות של כתבי ביאליק, מנדלי מו"ס ועוד. היו גם רדיו, שבו האזנו לחדשות ולמוסיקה קלאסית, ופטפון. התקליט הראשון שקנו הוריי היה של היצירה "אגם הברבורים". מאוחר יותר קנו עבורי פסנתר שעליו למדתי לנגן מגיל שבע ובכך התמדתי עד גיל ארבע-עשרה.

בביתנו נשמרה המסורת היהודית. אבא נהג ללכת לבית-הכנסת בשבתות וחגים והכשרות נשמרה בקפידה. היו לנו מערכות כלים נפרדות לבשר וחלב וכן לחג הפסח. בימים שקדמו לחג הפסח התבצעה הגעלת הכלים ומכשירי הבישול.

בערבי שישי התכנסנו לסעודת שבת חגיגית שבה השולחן מכוסה מפה צחורה, נרות השבת דולקים ואבא מקדש ומברך על היין ועל הלחם. בני משפחתו של אבא נהגו להצטרף אלינו ואנו גם ביקרנו אותם. לעיתים נהגו ההורים לבקר חברים ואנו נשארנו תחת השגחתה של סבתא.

בקיץ היו מגיעים לבקר אותנו בני הדודים ממרחביה והיו יושבים עם סבתא ומשוחחים עמה. ועוד זיכרון של קיץ: לעיתים מזומנות פקדנו את חוף ימה של תל-אביב, כולל ארוחת ערב טעימה: כריכים וביצה קשה ותירס חם שנמכר בים. אמונות ואמירות שונות ומשונות נקשרו לבילוי בחוף, למשל: "לא הולכים לים לפני שבועות", או: "אסור לשתות מים לפני אכילת אבטיח..."

הבית היה חם, נקי ומטופח. על הקירות היו תלויות תמונות משפחתיות גדולות, כולל דיוקנאות של אחי ושלי. חפצי נוי שהוריי הביאו עמם מרוסיה (מהם זכור לי בעיקר אגרטל פורצלן ירוק יפהפה) קישטו אותו. מערכות כלים יפות שהביאו עמם שימשו לחגים ומועדים.

דינה במעיל חדש שתפרה
אמה, תל-אביב 1939

חיה ודינה, 1940

דוד ודינה, 1940

הוריי לנו בחדר אחד, ואחי, סבתא ואני - בחדר השני. במבואה עמד שולחן האוכל, ששימש אותנו גם להכנת שיעורי-הבית. בפינת חדר ההורים, מאחורי הארון שעמד באלכסון, היה מזווה ששימש לאחסון ריבות, קונפיטורות וירקות כבושים. היה זה מקובל כי אישה שכיבדה את עצמה תכין ריבות, ואבי נהג להכין ליקרים לתצרוכת עצמית מתותים, ענבים ועוד.

אימא, מוכשרת ובעלת תבונת כפיים, תפרה את כל הבגדים שלי וחלק מבגדיו של אחי. תמיד הייתי לבושה "טיפ-טופ" ובהידור. היו לי שמלות נהדרות מקטיפה ולהן צווארון ו"מנג'טים" מתחרה. את השמלה האחרונה - ממשי כחול בהיר עם חצאית פליסה - תפרה לי אמי בגיל שתיים-עשרה.

החיים היו פשוטים וצנועים להפליא.

על מקרר חשמלי (פריזידר) עוד לא חלמנו, והמזון הטעון קירור אוחסן במקרר קרח. מדי יום עברה ברחוב עגלה רתומה לסוס כשהעגלון קורא בקול: "קרח! קרח!". אחד מבני הבית היה יוצא וקונה חצי או שליש בלוק קרח, מביאו הביתה מטפטף ומשאר פס רטיבות עד למטבח... בבית היינו עוטפים את הקרח במגבת לתוספת בידוד, ומכניסים למקרר. הבישול והאפייה התבצעו על-גבי פתילות ופרימוס.

בחצר הבית צמח עץ פיקוס רחב צמרת ולצדו היתמר אל-על עץ דקל. את שני העצים נטע אבי לכבוד הולדתנו - ילדיו. בחצר היו חתולים רבים. למעשה, היו אלה חתולי רחוב. אך אני ראיתי אותם כחתוליי שלי ודאגתי להאכילם ולטפחם. גם צבים היו לי - אחד גדול ושניים קטנים - והיו כלבי הבוקסר הגזעיים של משפחת **שילר**, הדיירים שלנו שהתגוררו בבית שבחצר.

בקיץ התקלחנו במים קרים, וכששבנו מהים שטפנו את עצמנו בחצר בצינור ההשקיה כשאנו מתיזים זה על זה סילוני מים, צוחקים וצוהלים. בחורף, לעומת זאת, היינו עושים אמבטיה אחת לשבוע, בימי חמישי. בחדר האמבטיה היה דוד שהוסק בעזרת עצים, ועם התפתחות

הטכנולוגיה - קופסת פח המכילה נפט מחוברת לקיר, ובתחתיתה ברז קטן מחובר לצינור דק המשתלשל ומגיע אל תוכו של תנור ההסקה. המצאה מתקדמת זו חסכה מאתנו את הטרחה והלכלוך הכרוכים בהבאת עצים להסקה.

מלאכת הכביסה נעשתה כולה ביד. אחת לחודש היו עושים "כביסה גדולה". ביום זה הייתה מגיעה אלינו יונה, הכובסת התימנייה, ועובדת לצדה של אימא. בחצר ליד הדקל, על תלת-רגל, עמד דוד גדול ותחתיו פרימוס ענק המשמיע רעש אימים. בדוד רתחו מי סבון שלתוכם הוכנסו הכבסים הלבנים. יונה הייתה כורעת על שרפרף, לפני גיגית (פּיִיִלָה) גדולה מלאת בגדים צבעוניים, ובמשך שעות ארוכות הייתה מכבסת, בעוד אימא שוטפת ותולה. עד היום זכור לי השקט המרגיע שהשתרר מסביב כשכיבו סוף-סוף את הפרימוס, כמעט נירוונה...

כשמלאו לי שלוש שנים, התחלתי לבקר בגן הילדים הפרטי של הגברת שטיין מול בניין העירייה הישן ברחוב ביאליק, ולאחר מכן בכיתות א'-ב' בהן לימד האדון שטיין.

כשמלאו לי חמש וחצי שנים, רשמו אותי הוריי לגימנסיה "קדמה" ברחוב שלמה המלך. המנהל, האדון שטראוס, ואשתו, הגברת שטראוס, ניהלו את המקום ברוח התרבות הפולנית הנוקשה: הכריחו אותנו לאכול את האוכל התפל שהגישו והטילו עלינו עונשים על כל הפרה של כללי המשמעת. לא אהבתי את ביה"ס הזה, אך נאלצתי ללמוד בו. שעות הלימודים הארוכות (בשונה מבתי"ס ציבוריים) היו הכרח עבור אם עובדת. אימא עבדה במחלבה עם אבא מבוקר ועד ערב. ובשובי הביתה קיבלה אותי סבתא.

בכיתה ד' ביקשתי לעבור ללמוד בביה"ס "תל-נורדאו", שהיה בסמוך לבית, ובו למדו כל בנות השכונה. היות ואחי סיים אז את כיתה ח' ועזב את גימנסיה "קדמה", נעטרתי הוריי לבקשתי.

תקופה חדשה החלה. ביה"ס היה במרחק שתי דקות הליכה מהבית. בשנה הזו הכרתי חברים וחברות רבים, וביניהם את דבורקה, חברתי בלב ונפש מאז ועד היום. כאן נוצרו חברויות

דבורקה, חברתה הטובה של דינה, 1948

חדשות, צמחו אהבות ראשונות ונרכשו קשרי ידידות לחיים. אהבתי את ביה"ס. הייתי תלמידה טובה ונהייתי מהלימודים. משחר ילדתי ידעתי כי כשאגדל אהיה מורה. ובינתיים, בתור התנסות מעשית, נהגתי ללמד את הבובות שלי...

הימים היו ימי מלחמת העולם השנייה ואנו היינו נתונים בחשש מפני מתקפות מהאוויר. את המחסן התת-קרקעי שבבית החזיתי בחצר ניקו והפכו למקלט. מדי פעם נשמעו אזעקות שהקפיצו אותי ממקומי והפכו את בני מעי. כדי להקשות על המפציצים האפלונו מדי לילה את החלונות, נתונים לפיקוחם של אנשי המשמר האזרחי השורקים למראה כל חרד שקרן אור מפציעה מתוכו.

ולפתע באחד הימים, ללא התראה וללא אזעקה, הפצצה! מטוסי הצבא האיטלקי הגיחו מן הים, טסו בשמי העיר והפגיו בלא הפרעה את השכונה שלנו.⁶

ההפצצה החלה בשעה שתיים, מיד לאחר ארוחת הצהריים. באותה עת, ואני כבת שמונה, הייתי בביתה של חברה, שגרה בבית הצמוד אלינו. המעבר בין החצרות היה דרך פתח בגדר, ולא היה צורך לצאת לרחוב. מיד לאחר ה"בוס" הראשון החלו לעוף מעל הבית חתיכות פח ענקיות, חלונות התפוצצו וזכוכיות התעופפו לכל עבר. בבהלה ניסיתי לרוץ הביתה. אימא, בחלוק הלבן ששימש אותה לעבודתה ופנים חיוורות כמותו, עמדה בפתח המרפסת, צעקה לעברי והצביעה בידה: "למקלט! למקלט!"

6 ההפצצה האיטלקית על תל-אביב – איטליה, שהתייצבה ב-1940 לצדה של גרמניה הנאצית, הכריזה מלחמה על בריטניה. ב-9 בספטמבר 1940 בשעות אחה"צ תקפו מטוסי חיל האוויר המלכותי האיטלקי את העיר תל-אביב, זאת כחלק מהלחימה בבריטים ששלטו בארץ. ההפצצה, שהתרכזה באזור הרחובות בוגרשוב וטרומפלדור, הביאה למותם של למעלה ממאה איש, לפציעתם של רבים אחרים ולהרס רב. הגרמנים והאיטלקים נמנעו מליטול אחריות על ההפצצה.

ההפצה - כך נדמה - נמשכה כנצח והותירה אחריה הרג והרס. בשכונה שלנו לא נותר בית שלא ניזוק. ברח' סירקין (מאחורי ביתנו) נפלה פצצה על מעון-יום. הגנת וכל עשרים וארבעת הילדים נהרגו. ביתנו נפגע באורח שאילץ אותנו לפנותו לזמן מה ולעבור לביתם של הדוד יחזקאל ורעייתו מינה עד שיתוקנו הסדקים ויחלפו החלונות המנופצים.

דינה בקונצרט סיום השנה עם מורתה וכל יתר תלמידות הנגינה
בפסנתר, 1944

Chapter 2: In Our Childhood Paradise

My parents replace their kiosk with a small restaurant where they served excellent food for a reasonable price. The restaurant was frequented by the neighborhood residents – laborers alongside teachers and professionals – who loved the fresh, delicious salads my mother prepared, and the homemade white cheeses my father prepared.

I grew up in a happy home. Mom and Dad loved each other deeply. Their affection for each other had a positive impact on all those around them, including on us, their children. Grandma Rivka was also with us, and she would cheerfully and diligently help Mom with the housework and cooking. Mom, who was busy working long hours outside the home, truly appreciated her help.

We had a traditional home. Dad would attend the synagogue on the Sabbath and on the High Holidays. We kept a kosher kitchen, with separate dishes for milk and meat, and during Passover too. In the days before Passover we would kosher the dishes, pans and utensils in boiling water. On Friday evenings, we'd gather for a festive Sabbath meal. The table was covered with a white tablecloth, the Sabbath candles were lit, and Dad blessed the wine and the bread. Before Passover, the house would be warm, clean and meticulous. We had large family pictures hanging on the walls, including portraits of me and my brother. The ornaments my parents brought with from Russia (of which I particularly remember a beautiful green porcelain vase) decorated the house. The beautiful crockery they brought with them was used on the High Holidays. Mom, talented and skillful, sewed all my clothes, and some

of my brother's clothes. I was always dressed perfectly and elegantly.

Culture was an important part of our home. We had many books, a radio (we'd listen to the news and to classical music) and a record player. The first record my parent bought was Swan Lake. I started taking piano lessons when I was seven, and I persisted until I was fourteen.

Life was remarkably simple and modest.

We didn't even dream of owning a refrigerator, and the food that required refrigeration was kept in an ice box. Every day, a horse-drawn cart would come by, and its driver would call out loudly: "Ice, ice!" All the cooking and baking was done using kerosene burners and a Primus stove. All our laundry was hand washed.

In the summer, we showered in cold water, and when we returned from the beach, we washed ourselves in the yard with the garden hose, spraying each other with jets of water, laughing and cheering. In the winter, however, we took one bath a week, on Thursdays.

A big Ficus tree grew in the yard, alongside a palm tree. My father planted the two trees in honor of our (his children's) births. There were many cats in the yard. They were, in fact, stray cats, but I saw them as my own, and I took care of them and fed them. I also had tortoises: one big one, and two small ones. And there were the thoroughbred boxers that belonged to the Schiller family, our tenants who lived in the house in the yard.

At age three, I started attending kindergarten, and Then I attended first and second

grade at a private school. When I turned five and a half, I started attending the elementary school, Gymnasia Kedma. I didn't like that school, which was very strict, but I had to learn there. The school day was long, which allowed my mother to continue working. Mom worked at the restaurant with dad from morning to evening. When I went home, Grandma was there to meet me.

In fourth grade, I transferred to a school near home, and that was the beginning of a new stage in my life. I met many new friends and made friends for life. I liked that school. I was a good student, and I enjoyed learning. From early childhood, I knew that I would grow up to become a teacher. In the meantime, to gain practical experience, I taught my dolls...

פרק 3 : צרובה

כשהייתי בת שלוש עשרה, פקד אסון את ביתנו - אמי נפטרה.

כשהייתי כבת שמונה, חלתה אמי במחלת הסרטן. כשנותחה היו הרופאים פסימיים ביחס לסיכוייה להחלים וניבאו כי לא תחזיק מעמד מעבר לכמה חודשים. אבי בכה והתפלל כי תחזיק מעמד לפחות חמש שנים, עד שאסיים אני את ביה"ס היסודי.

אלא שכנגד כל הסיכויים התאוששה אימא והחזיקה מעמד במשך חמש שנים נוספות במקום חמשת החודשים שניבאו לה. לאחר חמש שנים בישרו לה כי הבריאה, והיא בבחינת נס מהלך. ואז חזרה המחלה שוב...

הפעם הבינו כי אפסה התקווה. אימא חזרה הביתה, הלכה ורזתה, הלכה ונחלשה, פניה הצהיבו וקיבלו גוון שעווה. שעות ארוכות שכבה על מיטה שהוצעה לה בחצר, מתחת לעץ הפיקוס, מנסה כמיטב יכולתה להמשיך ולצפות הליכות ביתה, מחייכת אל אורחים שבאו לבקרה ומעמידה פנים למעני שמחלתה היא עניין חולף.

אבי ויתר קרובי המשפחה חסו עליי ולא שיתפו אותי באסון המתרגש עלינו. רק בסמוך מאוד למותה ישבה איתי דודתי מינה והכינה אותי לבאות.

מקץ שלושה חודשי ייסורים, בחודש יולי 1945 (י"ז בתמוז תשי"ה), השיבה אמי את נשמתה לבורא. בני המשפחה השכיבו את אימא על הרצפה, כיסו את גופה בתכריכים, והדליקו נרות למראשותיה. כן הביאו קרח בפיללות גדולות כי חם היה...

בליל מותה ישבתי על מדרגות הבית עם חברתי הטובה דבורקה. מולנו ירח מלא של ט"ו בתמוז ואנו מדברות על מהות החיים. למה אנשים מתים? האם יש גן-עדן וגיהינום? מה קורה

יחזקאל ומינה, 1956

לגופו של אדם לאחר שנפטר מן העולם? אלה השאלות שהעסיקו אותי באותו ליל קיץ, עת הפכתי יתומה מאם.

כל אנשי השכונה ליוו את אימא בדרכה האחרונה בעוד היא נישאת, רגלית, על מיטתה מביתנו ועד לבית-הכנסת ברחוב בוגרשוב, שאבי ודודי שבתאי היו ממקימיו. הרב גליקסברג נשא הספד מרשים, מתוכו אני זוכרת את המשפט: "היא הסבירה פנים לכל אחד, גדול וקטן, ועיניה שפעו טוב-לב."

ילדים - דמיון רב להם, והמוות הוא בלתי נתפס. חודשים ארוכים לאחר מותה הוטרדתי בשאלות ותהיות. מאחר ולא ידעתי מה קורה אחרי המוות, יצרתי לי פנטזיה כי בתום ההלוויה, לאחר שהתפזר הקהל, יצאה אימא מן הקבר, הלכה לביתו של השומר בבית-הקברות, ומשם תשוב הביתה. וכשהחל החורף חששתי שתירטב מהגשם... את מחשבותיי אלה שמרתי לעצמי. לא רציתי להכביד על אבא.

החיים נמשכו.

לאחר מותה של אימא מכר אבא את המסעדה ונכנס לשותפות במכולת, שאפשרה לו לשהות יותר בבית. אימא הייתה אהבת חייו של אבא. כשנפטרה, והיא בת חמישים וארבע בלבד, לא חדל אבא מאהבתו העזה אותה וגעגועיו אליה ליוו אותו על העת. היה זה סיפור אהבה שיכול לטלטלות הטראגיות של הגורל, אהבה שלא דעכה מעולם עד יומם האחרון.

מיום הולדתי אהב אותי דוד אחי אהבה עזה וחש כלפיי אחריות ומחויבות. גם אם רבנו והתקוטטנו, כדרכם של ילדים, הייתה האהבה בינינו עמוקה. בגיל ארבע-עשרה עזב את הבית והיה בחברת-הנוער בקיבוץ עין-חרוד, ובתום הלימודים התגייס לפלמ"ח. בחצי השנה האחרונה לחייה של אימא, עזב דוד את השירות בפלמ"ח ושב הביתה כדי להיות במחיצתה. לאחר מותה של אימא, ועל-אף העובדה שחזר לפלמ"ח והיה מחוץ לבית, טיפל בי אחי ככל

דינה בנעוריה, 1949

שיכול היה ודאג לצרכי, גדולים כקטנים.

סבתא שרה-רבקה לקחה על עצמה את ניהול משק הבית. היא הייתה אז כבר בת שמונים ושבע, נראתה כבת מאה, אך תפקדה, בכורח הנסיבות, כבת שישים... היא ניקתה, כיבסה ובישלה. סבתא לימדה אותי להכין תבשילי חצילים האהובים עליי עד היום, לטחון בשר ולהכין קציצות, ודאגה תמיד שאצא מהבית לבושה כיאות, מסורקת, כשצמותיי קלועות. באותה המידה, הקפידה מאוד גם על התנהגותי, שתהייה הגונה ותעלה בקנה אחד עם תפישת עולמה המוסרית.

דמות נוספת שהייתה לי משענת ונחמה בתקופה קשה זו הייתה הדודה מינה, רעייתו של יחזקאל, אחי אבי. יחזקאל עבד ברכבת. במסגרת זו היה המזכיר של איגוד עובדי הרכבת ודאג לזכויותיהם. לאחר הקמת המדינה היה המזכיר הראשון של עובדי המדינה, ורבות מן הזכויות השמורות להם גם כיום הושגו בזכותו. מינה כיהנה כגזברית של ארגון "ויצו".

לגודל דאבון הלב, היו יחזקאל ומינה חשוכי ילדים, וכך הייתי להם אני כבת, והם לי כהורים שניים. לאורך שנות ילדותי היו לוקחים אותי אליהם בשבתות ומבלים בחברתי את השבת.

בספטמבר, כחודשיים לאחר מותה של אימא, התחלתי ללמוד בביה"ס התיכון "גאולה" - השנה הגרועה בחיי. בבית שררה אווירת נכאים, ובביה"ס התיכון העיוני היו הציפיות ממני גבוהות: מטלות, מבחנים וציונים. לאחר שמונה שנים שבהם הייתי תלמידה טובה מאוד, סיימתי את השנה עם שלושה ציונים שליליים... דודתי מינה אמרה כי אני צעירה מכדי לגדול בבית שאין בו אם, והציעה לשלוח אותי לפנימייה חקלאית. בתוקף עבודתה ב"ויצו" הכירה את המנהלת והמקימה של כפר-הנוער "עיינות" ליד רחובות, ולכן המליצה כי אתחיל ללמוד שם.

ההתחלה הייתה קשה: התקשיתי להסתגל לחיים מחוץ לבית שהכרתי כל חיי, בתוך מסגרת

שבה התנהל הכל ברשות הרבים, ללא טיפת פרטיות. הביתה הגענו רק אחת לשישה שבועות. אט-אט הסתגלתי. שכנתי לחדר הייתה **מרים (מיקי) ויס** - לימים רעייתו של אחי דוד.

אלא שאבי לא יכול היה לשאת את הפרידה הארוכה ממני והפציר בי כי אשוב הביתה. מאחר וגם אני לא שבעתי נחת מהמרחק נערתתי לבקשתו. וכך ביוני 1947, בתום שנת הלימודים, שבת הביתה כשבאמתחתי תעודה מצוינת.

עם שובי לתל-אביב נרשמתי לכיתה ב' (למעשה - כיתה י') בסמינר לוינסקי לחינוך.⁷ במקביל חזרתי לפעילות כחניכה בקבוצת "אלומות" בתנועת "הנוער העובד".

לשתי עובדות אלה נודעה השפעה מכרעת על המשך דרכי, האישית והמקצועית. חיי המקצועיים הוקדשו, מאז, לחינוך. ובאותם ימים ראשונים בתנועה הכרתי את בעלי לעתיד **שמואל (מוליק) בנקלר**.

את שנות התבגרותי ואת נעוריי עברתי ללא אם. חסרתי את נוכחותה מאוד. אך בימי חייה הספיקה אמי להעניק לי רבות. בזכות זאת הצלחתי לשמור על בטחוני העצמי ולעבור את המהמורות שצפנו לי ההווה והעתיד.

7 סמינר לוינסקי - מכללת לוינסקי לחינוך - המכללה העברית הראשונה להכשרת מורים. נוסדה ע"י תנועת "חובבי ציון" בשנת 1912 בשם "בית המדרש למורות ביפו לזכר א.ל. לוינסקי" ונודעה בשם "סמינר לוינסקי". בשנת 1938 עבר הסמינר למשכנו החדש ברחוב בן יהודה בתל-אביב. בשנת 1981 הועתק מקומו בשנית לקריית החינוך שבצפון העיר.

Chapter 3: Scorched

When I was thirteen, disaster hit our home – my mother died. She fell ill when I was eight, but recovered and returned to life as usual. But then she fell ill again... and this time, we realized it was hopeless. After three months of agony, my mother passed away in July, 1945.

After my mother died, my father sold the restaurant and went into partnership in a grocery store, which allowed him to be at home with me more. Grandma Rivka took the running of the household on herself, and took devoted care of me: She made sure I went out properly dressed with my hair combed, and that I behaved honestly, modestly, and respectably. Although my brother David no longer lived at home at that time, he tried to make things easier for me. My aunt **Mina**, my father's brother's wife, was another person who I could lean on and who was a comfort during that difficult period. Yechezkel and Mina had no children of their own, and so I became like a daughter to them, and they became like parents to me.

In September, I started high school. I had a hard time concentrating on my studies. After being a very good student for eight years, I finished the year with three failing grades... On the advice of Aunt Mina, I was sent to boarding school far from home. However, my father could not bear the long separation from me, and urged me to return home.

I returned home, and attended the Levinsky Seminary of Education. I also continued activities with the youth movement, “HaNoar HaOved” (Working Youth). These two facts had a decisive influence on my future course: My professional life has since been devoted to education. During those early days in the movement, I also met my future husband, **Shmuel (Mulik) Benkler**.

שער 2 : משפחת בנקלר

Cover 2: Benkler Family

פרק 1 : מוליק

שמואל (מוליק) בנקלר נולד ב-16 בינואר 1929.

הוריו חנה (לבית רפפורט) וראובן, בעלי רקע אידיאולוגי ציוני-סוציאליסטי עלו מרוסיה ונפגשו בארץ כפעילים ב"מפלגת פועלי-ציון שמאל"⁸.

בשנת 1928, באו בברית הנישואין וכשנה לאחר מכן נולד בנם הבכור שמואל (מוליק). בשנת 1935 נולד הבן הצעיר רפאל (רפי). תחילה גרה המשפחה ברחוב מאה שערים/יונה הנביא ולימים עברו להתגורר בפינת הרחובות אלנבי ומונטיפיורי.

האם חנה קיימה את המשפחה מעבודתה כתופרת, בעוד האב מסייע לידה. הבית היה צנוע, המלחמה על הקיום היום-יומי לא הותירה מקום לפינוקים.

מוליק למד בביה"ס היסודי "אחד-העם" ברחוב אחד-העם, ולאחר מכן בתיכון "גימנסיה הרצליה" ברחוב הרצל. במקביל, עסק במה שהיה מרכז חייו באותן השנים: הפעילות בתנועת "הנוער העובד", שבה היה חניך ומדריך נערץ.

מוליק - מבוגר ממני בשלוש וחצי שנים - היה המדריך שלי ב"נוער העובד". גבוה ודק, שחום עור ושחור שיער ועיניו גחלים לוחשות עם נצנוצי זהב. כששר בקולו העמוק "ומשה הכה בסלע...." היינו אנו, החניכות, יושבות כולנו מהופנטות ועונות כהד לשירו: "מים מים..." התאהבתי בו, בעוד הוא לא שם לב אליי כלל...

8 "פועלי ציון שמאל" - מפלגה סוציאליסטית, מהפכנית, מרקסיסטית וציונית שפעלה כמפלגה עצמאית בארץ (וגם בחוץ לארץ) בין השנים 1920-1946.

ימים ימי קיץ 1947. הבנים בקבוצתנו, שהיו בשנתיים-שלוש בוגרים מאתנו הבנות, כבר הצטרפו להכשרה לקראת ה"הגשמה" - חברות בקיבוץ. אנו, בנות השכבה המתבגרת, המשכנו ללמוד בסמינר לוינסקי בימים ולהסתובב סביב המדריכים בסניף בלילות.

באחד הימים קידם את פנינו בכניסה לבניין פלקט גדול ועליו כתוב: "השכבה הבינונית יוצאת למחנה שישי-שבת בזיכרון מאיר". ביקשנו להצטרף כאורחות ונענינו בחיוב ובלבד שלא נפריע. בלילה לאחר כיבוי אורות הבחנו שהמדריכים ארגנו לעצמם מדורה, צלו תפוחי אדמה ושרו שירי מולדת. לאט, בהתגנבות יחידים, התקרבו והשתלבנו בשירה. כשהגיע המועד לישון פרשו האנשים שמיכות, וגם אנו הבאנו את שלנו. במקרה (או שלא...), נשכבתי ליד מוליק. מתוחה כמו קפיץ, חוששת להתהפך שמא אגע בו, ועם זאת שמחה על הקרבה למושא הערצתי, אשר בקושי הבחין בקיומי.

בשבת אחה"צ, בעוד כולם מתכוננים לחזור הביתה במשאיות, הצהיר מוליק כי הוא חוזר לת"א ברגל. "גם אני חוזרת ברגל" אמרתי. כל הדרך הארוכה בקושי דיברנו. ההליכה הייתה קשה עליי, שלפוחית המים הכאיבה לרגלי, אבל המשכתי ללכת מבלי לומר מילה. במוצ"ש, כשרקדנו על גג הסניף, הוא אפילו לא זיכה אותי במבט...

המצב הפוליטי בארץ היה מתוח ביותר. מפעם לפעם הוטל עוצר, חיילים בריטיים (ה"כלניות") נראו בכל מקום. פעולות משולבות של ההגנה, האצ"ל והלח"י במסגרת תנועת המרי וכן פעולות אלימות של ארגוני הפורשים. עלייה בלתי לגאלית, "השבת השחורה" חיפושים, מעצרים, דיונים באו"ם על ה"חלוקה" ועל הקמת שתי מדינות, הכול סביב רעש וגעש. חודש נובמבר מתקרב אל קצו ואתו מועד ההצבעה באו"ם. ערב שבת. הישוב כולו עוצר את נשימתו, אך ההצבעה נדחית לשבת.

באותה שבת היה דוד בחופשה בבית, ואבא החליט לקחת את שנינו במוצ"ש להצגה בתיאטרון

הקאמרי. כשהסתיימה ההצגה עדיין לא ניכרו ברחוב שום סימנים למה שעתיד להתרחש כעבור זמן קצר. חזרנו הביתה בשעה מאוחרת ואני הלכתי לישון. לא רציתי להמתין להצבעה שאמורה הייתה להתקיים בחצות. הייתי משוכנעת כי גם הפעם יידחה העניין.

לפתע יד מנערת אותי. אני חולמת? "קומי-קומי, יש לנו מדינה!" אני מתנערת מכבלי השינה ורואה את דוד ושניים מחבריו עומדים ליד מיטתי ומאיצים בי: "קומי, הולכים לחגוג." יצאנו לרחובות. אלה הלכו והתמלאו מרגע לרגע, גברים, נשים, צעירים, ילדים על כתפי הוריהם, כולם היו שם. המונים רקדו במעגלי "הורה" ספונטניים, חיבקו ונישקו איש את רעהו וגם את הזר שנקלע לסביבתם.

מביטים זה בזה בחוסר אמון ויחד עם זאת בחדווה אין סופית. קיבלנו מדינה! יש לנו מדינה! חלום דורות קם והיה לנגד עינינו. לקראת בוקר "סחבנו" מאחת הפינות מכונית "פיאט" קטנה, נדחסנו בתוכה ועל דפנותיה אחד-עשר צעירים, נסענו בתוך ההמון, צפרנו, שרנו וצרחנו בגרון ניחר: "יש לנו, יש לנו מדינה!"

באותו לילה מופלא יחיד ומיוחד של ה-29 בנובמבר 1947, לא חשב איש על המחיר הקשה והנורא שהעתיד ייגבה מאתנו. השחר הפציע, האופק הלך והתבהר. הגיע הזמן להתפזר. נפרדנו מהחברים והתחלנו לצעוד לכיוון הבית. "זהו", אמר אחי, "סוף האשליות, סוף החגיגות. עכשיו תתחיל המלחמה האמיתית - גם נגד הערבים וגם מול הבריטים." אמר ולא ידע כמה מהר יתאמתו דבריו.

כבר למחרת בבוקר החלו ערביי יפו בירי אל עבר שכונות הדרום של העיר תל-אביב. שלושה בחורים נהרגו בשכונת-התקווה. מוליק היה במקום - הוא עזר לטפל בנופלים ולהעבירם לבית-החולים "הדסה". כך התחילה בשבילנו מלחמת השחרור.

בסמינר נמשכו הלימודים ככל שניתן. חברינו בקבוצת "הנוער העובד" היו מגויסים ואנו, הבנות

שנותרו בבית, גויסנו להדבקת כרוזים ולהעברת "קשרים" (איגרות) בין עמדות הלוחמים. זכור לי לילה אחד שבו היינו בשכונה על גבול יפו. הערבים ירו ללא הרף ממסגד "חֶסֶן בֶּק", ואנו היינו צריכות להעביר את ההודעה לקצה הרחוב. כיצד עושים זאת? היינו ממתינות מאחורי בית עד לסוף צרור הירי, ואז עוברות בריצה את הסמטה וממתינות לצרור הבא. הימים היו מלאי מתח, האדרנלין היה בשיאו. הייתה בנו התרוממות רוח: חשנו באמת ובתמים שאנו חיים בתוך ההיסטוריה.

אך בצד זאת היו אלה ימים קשים ואיומים. הערבים חסמו את הכבישים, מנעו מעבר חופשי ממקום למקום. החלה תקופת ליווי "השיירות". המלחמה לבשה פנים עצובות: דאגה יום-יומית ללוחמים, לנוסעים בדרכים, לחברים ולבני משפחה. העיתונים הלכו והתמלאו בכותרות קשות ובמסגרות אבל שחורות.

באותם ימים היה לי חבר, **מאיר'קה (מק)**. הוא הוצב כקשר בבית "הקרן-הקיימת" בבית דגון אל מול המשטרה. אתו שהתה במקום קשרית בשם מירה. תפקידם היה להחזיק בעמדה הבודדת על הכביש בצומת דרכים מרכזית, אל מול תחנת משטרה בריטית עוינת. הערבים עשו כל שיכלו על מנת לחסל את העמדה: הם זרקו רימונים, הניחו חביות חומר נפץ וערכו התקפות מדי יום. והמגינים? לא כיתה ולא יחידה. נערה ונער - מק ומירה, שטרם מלאו להם עשרים שנה. כך היינו, כך חיינו בחודשים הראשונים למלחמה.

דינה והחבר'ה, 1950

השלג בתל-אביב, 1950

מוליק השתייך ל"פלוגה המיוחדת" של חי"ש תל-אביב, שנקראה ש"י⁹. בעיצומם של ימי הקרבות הוזמנתי לחתונה של זוג חברים מהתנועה, שם פגשתי את מוליק. שוחחנו מעט, ובתום האירוע עזבנו יחד. את שיחתנו באותו לילה לא אשכח, כנראה, עד יומי האחרון. מוליק סיפר שיש לו ידידות רבות, אבל כל הזמן ניסה לשכנע אותי שאין לו קשר עם אחת שהיא יחידה ומיוחדת, וזאת כיוון שאין בנמצא בחורות שהן גם יפות וגם חכמות והוא מחפש מישהי שתהיה גם וגם. נפרדנו כידידים.

ביום ששי ה-14 במאי התכנסה "מועצת העם" בבית דיזינגוף בת"א. בן גוריון קרא את "מגילת העצמאות" והכריז על הקמתה של מדינת ישראל. שמענו את ההכרזה ברדיו. ההתרגשות חנקה את הגרון, הדמעות מילאו את העיניים, אך זו הפעם הייתה גם עצבות באוויר. עתה כבר ידענו היטב מהו המחיר שנידרש לשלם...

למחרת, יום שבת ה-15 במאי הורד הדגל הבריטי מראש התורן בנמל חיפה והמושל הבריטי עזב את הארץ. עוד באותו הבוקר הגיחו מפציצים מצריים מן הים אל שמי תל-אביב והפציצו את צפון העיר. ה"מאורעות" הפכו למלחמה - מלחמת השחרור.

מוליק עזב את חי"ש תל-אביב והצטרף לגדוד 89 המשוריין שאותו הקים **משה דיין**. ביחד עם חבריו השתתף, מיד לאחר הכרזת העצמאות, בכיבוש הערים לוד ורמלה. מאוחר יותר היה הגדוד חלק מחטיבה 8 שלחמה בדרום וכבשה את משטרת "עיראק סואידין" ועוד.

בדצמבר 1948, ממש לפני תום המלחמה, נפצע מוליק קשה בחזהו. פצעיו היו כה קשים, עד שאיש לא האמין שיחיה. וכך, במקום לפנותו במסוק, העבירוהו בנסיעה ארוכה ומטלטלת

9 ח"ש - חיל השדה של ארגון "ההגנה" בשנים 1939-1948, ארגון צבאי חשאי שהורכב ממתנדבים בעלי כושר קרבי בגילים 18-26. החי"ש היה במבנה צבאי תקני של כיתות, מחלקות, פלוגות וגדודים. מנובמבר 1947 ואילך היה החי"ש המסגרת הצבאית המרכזית של כוח המגן העברי, ועל בסיס חטיבותיו הוקמו לימים חטיבות צה"ל הסדירות. בתוך חי"ש פעלה "הפלוגה המיוחדת" (פו"מ). תפקידה היה סיכול פעולות אצ"ל ולח"י כנגד מטרות בריטיות ואף הסגרת אנשי אצ"ל ולח"י לידי הבריטים (ה"סוזן").

בקומנדקר לבית החולים תל-השומר. למזלו היה צעיר וחסון והצליח להתאושש ולהתגבר על הפציעה.

באחד הבקרים, כשבאתי לסמינר ראיתי את חברתי **דליה** בוכה. "מה קרה?" שאלתי, והיא אמרה: "אוקשו" (זה היה כינויו) נפצע קשה מאוד ויש חשש לחייו. בואי ניסע לבקרו." אבל אני שהערצתי אותו מחד, ונעלבתי מדבריו בעת שיחתנו האחרונה מאידך, לא רציתי לנסוע. תשובתי הייתה: "כשיחלים, אם ירצה - יבוא לבקר אותי." וכך היה. מוליק החלים ובא לבקרני, ואנו הפכנו לזוג.

מוליק שירת בפיקוד הצפון כקצין שריון בדרגת סרן¹⁰ והוצב בטבריה. באתי לבקרו, והחלטנו לצאת לשלושה ימים של טיול בצפון הארץ. בערבו של היום הראשון עמדנו על המרפסת הצופה אל הרי הגלעד ואל מימי הכינרת. היה זה ערב קיץ חם. ירח של חודש אב האיר את חלקת המים, ואנו - צעירים בני שבע-עשרה ועשרים. בלילה זה הוחלט בינינו כי בעתיד, לאחר שאסיים את לימודי בסמינר נינשא. היה זה הסוד שלנו, סוד כמוס.

בשנת 1950 סיימתי את לימודי בסמינר. בשנת הלימודים האחרונה, נוכח גל העלייה ההמונית והצורך המידי במורים נוספים, לימדנו, חבריי ללימודים ואנוכי, בשעות הבוקר ולמדנו בסמינר בשעות אחה"צ.¹¹

מוליק השתחרר מהצבא. הוריו חסכו כסף וקנו לו מנייה שהפכה אותו לחבר "אגד". להוריו חשוב היה לתת לו בסיס למקום עבודה ומקור פרנסה קבוע. מטעם זה התחיל לעבוד (כמכונאי במוסך "אגד") ולא פנה ללימודים.

10 עם הקמת צה"ל היה שמואל (מוליק) בנקלר לקצין שריון. לאחר השחרור מהשירות הסדיר הוסיף לשרת עוד שנים רבות במערך המילואים של צה"ל בגדוד 89 (חטיבה 8) של חיל השריון, עד לשחרורו משירות הביטחון בדרגת סא"ל.

11 דרכי המקצועית תסוקר בהרחבה בפרק "בדרכי" בהמשכו של ספר זה.

עתה, לקראת נישואינו הקרבים, הגיעה העת להפגיש בין שתי המשפחות. ידענו כי המפגש לא יהיה קל, בשל הרקע האידיאולוגי השונה שבתוכו צמח כל אחד מאתנו. העיר הייתה קטנה ואנשים הכירו אלה את אלה. הוריו - חסידי האידיאולוגיה הסוציאליסטית תפסו את אבי (בעל חנות המכולת) כבורגני, בעוד אבי סבר כי משפחת ה"פְּרוֹלֶטָרְיָס" (פועלים) איננה בגדר שידוך הולם עבור בתו היחידה...

אלא שאנו לא נכנענו. בנחישות הודענו כי החלטתנו להינשא שרירה וקיימת, ותבוא לידי מימוש עם ברכתם או בלעדיה. בלית ברירה, נפגשו הוריו עם אבי, וסיכמו את הפרטים הנוגעים לחתונה.

מאותו הרגע, נשכחו חילוקי הדעות. ככל שנקפו הימים גברה אהבת הוריו של מוליק אליי. הם אהבוני אהבת נפש ואימצו אותי אל לבם כבת. מאחר ולא הייתה לי אימא, נרקמו יחסים מיוחדים במינם בין חנה אמו לביני. חנה תפרה עבורי את שמלת כלולותיי המפוארת, ואחרי הנישואין המשיכה לתפור לי בגדים נהדרים, הכינה לי מטעמים ממיטב מטבחיה והשתדלה לפנק אותי בכל דרך אפשרית. לימים סייעו לנו הוריו ולאחר מכן אמו רבות בגידול הילדים.

Chapter 1: Mulik

hmuel (**Mulik**) **Benkler** was born on **January 16, 1929**. His parents, **Chana (nee Rappaport) and Reuven** had a Zionist-socialist ideological background. They made aliyah from Russia, and met in Israel (Palestine) when they were active in a socialist party.

In 1928 they got married and a year later their oldest son **Shmuel (Mulik)** was born. In 1936, their youngest son **Raphael (Raphi)** was born. The family lived in Tel Aviv.

Their mother was a seamstress and supported the family, while their father helped her. Their home was a modest one. While studying in elementary school and then high school, Mulik was a member and then a counselor in the youth movement, “HaNoar HaOved”. That was how we met – Mulik was my counselor in the movement. I fell in love with him before he noticed me at all...

Those were turbulent days: The UN voted on the establishment of a Jewish state, and the War of Independence broke out. Mulik was a soldier in an armored battalion, and participated in the capture of the cities Lod and Ramle. Towards the end of the war, he was badly injured and had to fight for his life. Luckily, he was young and strong, and was able to overcome the injury. When he recovered, he came to see me, and we became a couple. A short while later we decided to marry after I completed my studies.

Before the wedding, we introduced our two families. The meeting did not go

smoothly: His parents – with their strong social ideology, saw my father (the owner of a grocery store) as bourgeoisie, while my father's opinion was that a proletarian family was not a suitable match for his only daughter...but in light of our firm decision to marry, with or without their blessing, our parents overcame their resistance and agreed on the details concerning our wedding.

From that moment on, the disagreements were forgotten. As the days passed, so Shmulik's parents love for me grew. They loved me dearly and welcomed me as their daughter. His mother Chana sewed my wedding dress and other beautiful clothes for me. She prepared delicious dishes from her cuisine and spoiled me a great deal. When we became parents, his parents helped us to raise our children.

פרק 2 : חופה וקידושין

מוליק ואני באנו בברית הנישואין ב-13 במאי 1952.

חתונתנו נערכה בקפה "גְּלִינָה" לחוף ימה של תל-אביב. תכונה רבה הורגשה לקראת היום הגדול ואנו היינו מעורבים בכול, ולא באנו כאורחים לאולם זר ומנוכר. את העוגות לאירוע אפינו בבית, במו-ידינו, ואת עוגת הכלה בת שלוש הקומות קישט עבורנו **צבי רוזנבלום**, חבר טוב של הוריו של מוליק.

חנה יצרה עבורי שמלת כלה נהדרת, מיוחדת במינה. חלקה העליון (נטול כתפיות - מאוד נועז לאותם הימים) עשוי תחרה ורקמת חרוזים, והחלק התחתון כולו טול אוורירי. עבור טקס החופה, תפרה לי בולרו תואם מתחרה. הבדים לשמלה היו יקרים, ואבי לא הבין מדוע צריך להוציא כסף כה רב על שמלה. אך אז התגייסה לעזרתי דודתי מינה, באומרה לי: "כשתלכי עם חנה לקנות את הבד תעברי אצלי במשרד, ואני אשלים לך את הסכום החסר. איש אינו צריך לדעת על כך." זה היה סוד ביני ובין דודתי האהובה, שהייתה לי כאם.

בתוך קלחת ההתרגשות וההכנות כמעט ואיחרתי לחתונה שלי... נישאנו במוצאי ל"ג בעומר. ביום זה, על-פי ההלכה, יש להינשא לפני שקיעת השמש. חברתי הטובה דבורקה ואני עסקנו בהתלבטויות של כלות: "כך לגרוב גרבי ניילון או לא?" וכך, עד שהתארגנו בבית אבי כמעט ושקעה השמש. למרבה המזל, לבסוף התעשתנו והגענו בזמן.

מוליק לבש חליפה מכובדת בצבע חום בהיר, אך סירב בכל תוקף לחבוש כובע והסתפק בכיפה שחורה. באמצע החופה הבטתי בראשו העטור שיער שחור עבות, בתוכו "נעלמה" הכיפה השחורה, ותמהתי: "היכן הכיפה?"

הייתה זו חתונה שמחה בה חגגו עמנו כל בני המשפחה וחברינו הטובים, ואנו היינו מאושרים.

למחרת החתונה נסענו לירח דבש צנוע בן שלושה ימים בפנסיון בנהריה.

חודשיים לאחר נישואינו הלכה סבתי היקרה רבקה לעולמה. בת תשעים וארבע הייתה במותה. מיום היוולדי ועד ליום נישואיי התגוררה סבתא בביתנו והייתה דמות בלתי נפרדת ומשמעותי בחיי. לאחר מותה של אמי, ועל-אף גילה המתקדם, עשתה כל שביכולתה כדי להקל עליי ולתת לי קרש קפיצה הגון לחיים. היא לא הרפתה ונשארה עמי עד לרגע שבו פסעתי הלאה והתחלתי את חיי בעולם כאישה בוגרת, כמו אמרה: "סיימתי את חובותיי בעולם הזה ואני מוכנה ומזומנה לעבור לעולם שכולו טוב".

סבתא הובאה למנוחות ונקברה בבית הקברות קריית-שאול. על מצבתה מצוי לוח ועליו כתובת לזכרו של בעלה המנוח **שניאור-זלמן אברמוב**.

דינה ומוליק ביום נישואיהם עם הוריו, חנה וראובן ואחיו רפי

דינה ומליק בחופה, קפה גלינה, מאי 1952

Chapter 2: Holy Matrimony

Mulik and I were married on May 13, 1952. Our wedding was held at Café Galina on the shores of Tel Aviv. My wedding dress was exquisite: The strapless top (very daring in those days) was made of lace and beaded embroidery, and the lower part was made entirely of light tulle. Chana sewed a matching bolero jacket for the wedding ceremony.

Mulik wore a respectable, light brown suit, but he adamantly refused to wear a hat, and settled for a black yarmulke. In the middle of the wedding ceremony, I looked at his head covered with thick black hair, into which the black yarmulke had “disappeared” and I wondered: Where is the yarmulke?”

It was a happy wedding, celebrated with our entire family and all our good friends, and we were delighted. The day after the wedding, we went on a modest three-day honeymoon to a guest house in Nahariya.

Two months after we wed, my dear grandmother, Rivka died. She was ninety-four years old. My grandmother had lived with us from the day I was born until the day I wed, and she was an integral and significant part of my life. She remained by my side until I moved on and began my life in the world as a grown woman. As she said: “I have done my duty in this world, and I am ready to move on to a better world.”

פרק 3 : זה התחיל בשני הורים, עליזים וצעירים...

לאחר נישואינו התגוררנו בדירת חדר בפינת הרחובות פינסקר-בוגרשוב, שאותה רכשו עבורנו ההורים בדמי מפתח. ההסכם היה כי אם נצא משם תוך שנה, נקבל בחזרה את כל דמי המפתח - סכום נכבד לאותם הימים. וכך לאחר שנה עברנו לדירת שלושה חדרים ברחוב דיזנגוף 216, שוב בדמי מפתח. ההסתגלות למעמד של "בעלת-בית" היה קל עבורי: סבתי לימדה אותי מעט מרזי הבישול, ואת היתר למדתי בכוחות עצמי.

לאבי היה חבר, בעל נגרייה, שממנו הזמין למעננו רהיטים כבדים ויפים בצבע מהגוני. וכך זכינו בחדר-אוכל אמיתי עם שולחן ומזנון, והיה לנו אפילו סלון שבו פינת ישיבה וכורסה מפוארת - אבזור ביתי מאוד לא שכיח באותם ימים צנועים של ראשית המדינה.

דירתנו ברחוב דיזנגוף הפכה ל"מרכז של החברה". בכל ערב שישי, לאחר ארוחות השבת אצל הוריהם - היו מתכנסים אצלנו חברים לרוב, והבית המה שמחה ועליצות. לדירתנו הייתה "מרפסת רכבת" ארוכה שהשתרעה לכל רוחב הדירה. כשהגיעו החברה מילאו את המרפסת הצרה עד אפס מקום ואין מעבר, וכך נאלצתי להגיש להם את הכיבוד דרך החלונות...

ב-27 במאי 1954 (כ"ד באייר תשי"ד) נולד בנו הבכור. קראנו לו **אלעזר**, על שם אבי סבו ראובן, אך מיומו הראשון כינינו אותו זורי. תינוק יפהפה, עיניים ירוקות וגדולות, לחיים עגולות ומלאות וראש תלתלים. ילד מתנה.

ההסתגלות להורות לא הייתה פשוטה ולקח זמן עד שהבנו את רזיה, אך אט-אט באו הדברים

הזוג הצעיר בדירה הראשונה, 1952

על מקומם. כמצופה לאם לילד ראשון, החלטנו שעליי להישאר בבית בשנה הראשונה ולגדל את בני. החודשים הראשונים היו מהנים למדי, אך ככל שנקפו החודשים כך התחלתי לחוש את עצמי כלואה בתוך ארבעת קירות הבית. מוליק עבד במשמרות כנהג ב"אגד". לעיתים יצא את הבית לפנות בוקר ולעיתים עבד בלילות, ואני חשתי בודדה ומנותקת מעשייה - מצב שלא הלם את אישיותי.

בספטמבר 1955 כשהיה זורי כבן שנה ורבע, ביום השלישי ללימודים, הגיע לביתי מנהלי לשעבר מביה"ס "אהל" בכפר שלם, גרשון קבסניק, וסיפר לי כי עבר לנהל את ביה"ס "דובנוב" בתל-אביב, וביקש כי אבוא ללמד בבית-ספרו את כיתה ז', שהמורה שלה עזב בפתאומיות. דבריו נפלו על אוזניים קשובות. בשלה הייתי ומוכנה לשוב לעבודה. מוליק שמח ותמך מאוד. נכנסתי לשכנה שהייתה לה ילדה בת שלוש, ושאלתי אותה האם תהיה מוכנה לטפל בזורי. משנעניתי בחיוב החלטתי לחזור לעבודה.

משגדל מעט החל זורי לבקר בגן הילדים. מדי יום נהגתי לקחת את זורי מהגן לאחר סיום עבודתי. יום אחד בשבוע עבדתי עד השעה שלוש. בימים אלה היה סבא ראובן אוסף את זורי מהגן, והוא היה שוהה בביתם של סבא וסבתא עד לבואי.

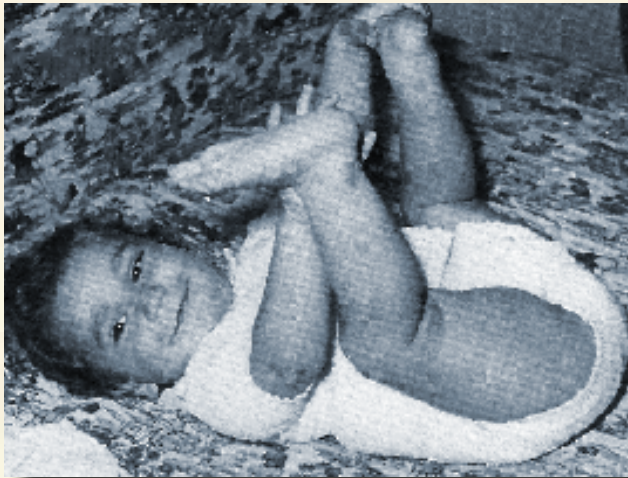

ברית המילה של זורי, 1954

כאשר בישרנו בשנת 1957 להורינו כי אנו מצפים לילד שני, לא היה גבול לאושרם.

בחודש ספטמבר 1957 חש ראובן, אביו של מוליק, ברע. הרופא שהוזמן לביתו קבע כי עבר התקף לב והוא הועבר לאשפוז בבית-החולים דג'אני ביפו. בתום ליל שימורים, נפטר סבא ראובן והוא בן ששים ושלוש שנים.

הצער היה גדול. התנחמנו במחשבה כי הספקנו לספר לו מבעוד מועד על הריוני, ולראותו כה

רובי תינוק, 1958

מאושר. ב-30 במרץ 1958 (ט' בניסן תשי"ח) נולד בנו השני, **ראובן**, שנקרא על שם סבו אותו לא זכה להכיר. רובי היה תינוק מתוק, חכם ושובב מיום היוולדו. זריז בכל מעשיו, מפרק ומרכיב כל מה שבא ליד ומחייך לכל אחד. מיום שנוולד התחבב על כל רואיו.

בשנת 1959 החלטנו לקנות דירה. מאחר ומחירי הדיור בת"א היו מעבר להישג-ידינו, נפל הפור על גבעתיים, שם התגוררו גם אחי ומשפחתו.

הדירה הראשונה שראינו הייתה ברחוב גנסיין. נכנסנו לדירה. הימים ימי דצמבר קרים, והדירה, בת שניים וחצי חדרים, עלובה וריקה. אך אז - פתחה בעלת הדירה את התריס למרפסת, וכל החדר נשטף באור שמש זוהר. "זהו!" החלטתי, "זו מרפסת נהדרת להעמיד בה לול, זוהי דירה הראויה לגידול ילדינו". בו בערב באנו מוליק ואני וחתמנו על חוזה הקנייה.

משפחת בנקלר - דינה, רובי (בן שבועיים), זורי ומוליק, 1958

רובי, פורים 1964

זורי ורובי, פורים 1963

מוליק, דינה, זורי ורובי, 1959

יוחאי, 1966

ב-27 ביוני 1964 (י"ז בתמוז תשכ"ד), נולד בנו השלישי. היה זה בדיוק יום פטירתה של אמי חיה ז"ל, ואני ביקשתי להנציח את זכרה בשם בני. לבסוף בעצתה של מיקי גיסתי, בחרנו בשם יוחאי. יוחאי היה בן זקונים אמיתי: רך, ענוג ומפונק. אחיו הגדולים, זורי ורובי, התייחסו אליו כאל מתנה. תמיד הרגישו כלפיו אחריות, שמרו עליו ופינקו אותו, ומעולם לא ראו בו עול.

כדי לטפל בילדינו, שכרנו את שירותיה של נחמ'קה-"אמאָלֶה", שהייתה ידידה טובה של אמי. נחמ'קה הכירה ואהבה אותי וראתה בי כמעט בת משפחה. היא הייתה "אם הבית" שלנו במלוא מובנה של המילה: טיפלה ברובי ואחר כך גם ביוחאי כאילו היו נכדיה, בישלה מיוזמתה את ארוחותינו וסידרה את ביתנו. המשכתי בעבודתי בלב שקט.

אבי משה וחנה, אמו של מוליק, היו חלק מחיי היום-יום שלנו. ללא בני זוג היו שניהם בודדים וביתנו שימש עבורם כמקום מפלט. סבתא חנה נהגה לבוא אלינו בכל יום לפנות ערב ולבלות איתי ועם הילדים עד לאחר ארוחת הערב. סבא משה בא אלינו כמה פעמים בשבוע. גם עם אחי דוד, מנהל מחלקת החשמל בחברת "אל-על", ורעייתו מיקי שהתגוררו בקרבתנו, היה הקשר חם וקרוב.

שלושת הבנים, 1965

בר המצווה של יוחאי, 1977

Chapter 3: It All Began with Two Young and Happy Parents...

After we got married, we lived in a key money studio apartment for a year, and then moved to a larger property (also a key money apartment). In 1959, we moved to our own apartment in Givatayim. Adapting to the status of “home owner” was easy for me: My grandmother had taught me some of the secrets of cooking, and I learned the rest on my own.

My father had a friend with a carpentry shop, and he ordered beautiful, mahogany-colored furniture from his for us – fitted-out homes were not very common in those early, humble days in Israel. Our apartment became a “social center” for all our friends. Every Friday evening, our friends would usually get together at our place, and the joy was great.

Mulik’s parents bought him member shares in the bus company, egged, where he worked as a mechanic. I was a teacher and class educator.

On May 27, 1954, our first son was born. We called him **Elazar**, after his grandfather Reuven’s father, but from day one we called him **Zori**.

When we informed our parents in 1957 that we were expecting our second child, they were overjoyed.

In September, 1957, Reuven, Mulik’s father, had a heart attack and was hospitalized. The following day he passed away, at the age of sixty-three.

Our grief was great. We took comfort in the thought that we had managed to tell him I was pregnant and to see him so delighted. On March 30, 1958, our second son, **Reuven** was born and named after his grandfather, whom he had never met.

שלושת הבנים, 1968

On June 27, 1964, our third son was born. I wanted to commemorate my mother's name, Chaya, may she rest in peace, and so we chose the name **Yochai**.

My father Moshe and Mulik's mother Chana were an integral part of our lives. Grandma Chana used to visit every day and spend time with the children in the afternoon. Grandpa Moshe would visit us a few times a week. We also had a close relationship with my brother David, who was the manager of El-Al's electricity department, and his wife Micky, who lived close by.

עם סבתא חנה, 1972

פרק 4 : מעבר לים

בשנות נישואינו הראשונות עבד מוליק כנהג וכמכונאי ב"אגד". בשלב מסוים הקים וניהל את "מכללים" - המוסד הממוכן והחדשני ביותר בארץ.

מוליק, שלא רכש השכלה פורמלית, היה איש ספר ואוטודידקט אמיתי. סקרנותו וחכמתו הביאו אותו לרכוש ידע מופלג בתחומים רבים ומגוונים. כאשר נפתח ב"אגד" בשנת 1957 קורס המדריכים הראשון לידיעת הארץ, היה מוליק מראשוני הנרשמים. את הקורס בן השנתיים ריכז אורי דביר והשתתפו בו אוהבי ארץ-ישראל וטיילים ותיקים - כולם "חבריה לעניין".

פארק ריצ'מונד, 1969

בשלב הראשון שימשו המדריכים גם כנהגים. מוליק החל לעבוד כנהג בקו מטולה, ובחלק מהנסיעות גם הדריך. "לקוחותיו" העיקריים היו תלמידי בתי הספר התיכוניים שיצאו לטיולים שנתיים.

מוליק אהב את עיסוקו זה ומהר מאוד קנה לו שם של הטוב במדריכים. במרוצת הזמן החל להדריך גם קבוצות תיירים דוברי אנגלית, עמם סייר ברחבי הארץ. מראהו החיצוני המרשים, קולו העמוק ונוכחותו הכריזמטית כבשו את לבם. הם כינו אותו "מוזס" או "הרצל", ואמרו כי כאשר מספר הוא על ארץ-ישראל מתקבל הרושם כי הוא מתאר את נחלתו הפרטית או, לחילופין, חוזה את הקמת המדינה...

במקביל לעבודתו כמדריך, ובהיותו מומחה לתולדות האסלם וערביי ישראל, הוזמן מוליק בקביעות להרצות בקורסים למדריכי ידיעת הארץ בביה"ס לתיירות של משרד התיירות. לימים אף החליף את אורי דביר בניהול ביה"ס לתיירות.

בשנת 1969, יצאנו בשליחות תנועת "מכבי" לאנגליה.

מוליק פגש באקראי במייקל קבהזי, המזכ"ל של אגודת "מכבי" העולמית. הוא מצא חן בעיניו, והרקע שלו התאים (מדריך לידיעת הארץ, דובר אנגלית טובה). קבהזי הציע לו לצאת כשליח תנועת "מכבי" לאנגליה. קיבלנו את ההצעה בשמחה.

מוליק יצא לאנגליה לפנינו. הוא שכר עבורנו דירה בשכונת "גולדרס גרין" (Golders Green), רשם את הבנים הגדולים לביה"ס התיכון המקיף היהודי "JFS", ואת יוחאי לכיתה א' בביה"ס היסודי "Berkeley" של הפדרציה הציונית.

בעוד יוחאי נקלט בקלות, עבור שני הבנים הגדולים הייתה ההסתגלות קשה יותר. לקח זמן עד שרכשו להם את השפה והסתגלו למקום החדש, לכללים החדשים, לחברים חדשים ולהבדלים התרבותיים.

בשנה הראשונה נהייתי אני מ"חופש גדול", והעברתי את זמני בנעימים בבילויים מבילויים שונים: קניות, טיולים, בתי קפה וכד'. בשנה השנייה התחלתי לעבוד בביה"ס "ברקלי" (שבו למד יוחאי) כמורה וכרכזת הוראת העברית בני"ס.

החיים נכנסו לשגרה. אט-אט התחלנו גם להתערות חברתית. מוליק התיידד עם חברי הנהלת "מכבי" באנגליה. אני הצעתי להם קורס בעברית, ערב בשבוע, במשרד. וכך היה: בעזרת חוברות ששימשו בארץ ללימוד עברית באולפנים לימדתי כחמישה-עשר תלמידים - אנשי הנהלת "מכבי עולמי" שישבו סביב שולחן מוארך. יש יהודות: את העברית הם רכשו בעירבון מוגבל, אך נהנינו ביחד, ונקשרה בינינו ידידות אמיצה. היינו מארחים אותם ומתארחים אצלם בסופי-שבוע.

כמו כן היה לנו קשר עם שליחים אחרים מישראל: עובדי השגרירות הישראלית באנגליה, שליחי הסוכנות היהודית ותנועות נוער אחרות. החברה שלנו הורכבה בעיקר מישראלים. בסדר פסח חגגנו כהלכתו ואף הזמנו אלינו שני זוגות מקומיים מבין מכרינו.

אנגליה, חורף 1970

רובי במדי בית הספר

דינה ומוליק באנייה בחזרה ארצה מהשליחות באנגליה, 1972

בצד חיי החברה היו גם הטיולים. הייתה זו לנו התנסות ראשונה מעבר לים ונהנינו מאוד מהמפגש עם הנופים החדשים ועם האנשים שנקרו בדרכנו. טיילנו לאזור האגמים באנגליה ולסקוטלנד. בקיץ הראשון לשהותנו באנגליה חצינו את התעלה ונסענו, ביחד עם סבתא חנה (אמו של מוליק), לטיול בסקנדינביה: דנמרק, שוודיה ונורבגיה.

בשנת 1971 מלאו לרובי שלוש-עשרה שנים. את טקס בר-המצווה שלו חגגנו בבית-הכנסת הגדול באדג'וור (Edjware). בית-הכנסת שוכן בחלל גדול ומפואר. הקרואים התלבשו בהידור, הנשים חבשו לראשיהן כובעים מרהיבים. רובי עמד באתגר בכבוד - התפילה ועמה הקריאה בתורה עברו בהצלחה גדולה. התרגשות וגאווה מילאו את לבנו, מטר של סוכריות ניתך עליו מן היציעים. לאחר סיום התפילה והקידוש בבית-הכנסת הסבנו לארוחת צהרים חגיגית בביתם של חברנו **רות ודיק ארבין**, שהתגוררו בסמוך לבית הכנסת.

באותה השנה חווינו את שמחת הבאתו של רובי בעול המצוות, וגם את הצער על מותו של אבי משה, שנפטר בגיל שמונים ושבע ממחלת הסרטן. כך נסגרים להם מעגלי החיים.

מוליק היה השליח הראשון של "מכבי" באנגליה, וכך התגייס לאתגר של הבאת מדינת ישראל אל תוך עולמם של חניכי התנועה. אחת המשימות החשובות ביותר, מבחינתו, הייתה להביא את תנועת "מכבי" באנגליה להצטרף להסתדרות הציונית (עד אז הייתה זו תנועת ספורט ללא אוריינטציה לאומית). בזכות עבודתו המסורה השיג את מטרתו זו והצטיין בתפקידו. לאחר שנתיים מונה לשליח "מכבי" לכל יבשת אירופה ופעל גם במדינות אחרות.

השהות באנגליה הייתה טובה לנו. כולנו הושפענו מלונדון של ראשית שנות השבעים הסוערות. הילדים למדו אנגלית ורכשו להם נכס לחיים. השהות בארץ זרה וההתמודדויות הכרוכות בכך הגבירו אצלנו את הלכידות המשפחתית. היו אלו השנים המלאות והמשמעותיות ביותר בחיינו כמשפחה. שנים אלו נתנו לנו את ההזדמנות להביט חיינו בישראל ממרחק באהבה, וגם בשמץ של ביקורת.

בשנת 1972, לאחר שלוש שנים באנגליה, שבנו הביתה לישראל.

Chapter 4: Across the Sea

During our first years of marriage, Mulik worked as a driver and mechanic for egged, the bus company. At one point, he set up and managed the most innovative automated garage in the country.

Mulik – lacking formal education – was self taught, and a true scholar. His curiosity and wisdom led him to acquire vast knowledge in many diverse areas. In the late fifties, he began working as a driver and tour guide for egged, working mostly with high school students.

Later, he began giving tours for English-speaking tourists too. His impressive physical appearance, deep voice and charisma captured their hearts. They called him Moses, or Herzl. As he was an expert on Islam and Israeli Arabs, Mulik also gave regular lectures on the geography of Israel at the Ministry of Tourism's school of tourism.

In 1969, we were sent to England as emissaries by the Maccabi Movement.

Mulik moved to England ahead of us. He rented an apartment for us in Golders Green, registered the two older boys at the Jewish high school, JFS, and Yochai in first grade at the Zionist Federation's elementary school, Berkeley.

Mulik was Maccabi's first emissary to London. He believed that his most important task was to convince the Maccabi Movement in England to join the World Zionist Organization (until then it was a sports movement without any national orientation). Two years later, thanks to his excellent work, Mulik was appointed Maccabi's emissary to the entire European continent, and he traveled to other countries too.

I worked at Yochai's school as a teacher and as the school's Hebrew instruction coordinator. Once a week, I also taught courses in Hebrew to Maccabi's directorate, and we formed firm friendships. We were also friends with the other Israeli

emissaries to England. During vacations, we often travelled in England and in other countries.

In 1971, Ruvi turned thirteen. We celebrated his bar mitzvah in the big synagogue in Edgware. The prayers and reading of the Torah went very well. We were filled with emotion and pride. That year, we also experienced great sorrow when my father Moshe passed away at eighty-seven from cancer. And so the circles of life come to a close.

Living in England was good for us. We were all influenced by London in the turbulent, early seventies. Our children learned English and acquired an asset for life. Living in a foreign country and the demands it entailed made us stronger as a family, and gave us the opportunity to look at our lives in Israel from a loving distance, and also with a touch of criticism.

In 1972, after three years in England, we returned home to Israel.

פרק 5 : פרידה

עם שובנו ארצה, חזרנו והשתלבנו איש-איש במסלול חייו ועיסוקיו.

עם חזרתנו התגייס זורי לצה"ל, לשירות בנח"ל. רובי חזר ללימודים בכיתה ט', יוחאי לכיתה ד'. מוליק חזר לעבוד ב"אגד" כמורה דרך. אני המשכתי את דרכי בחינוך והתחלתי לעבוד כמדריכה ב"בית התלמיד" ואח"כ כמחנכת ומורה בביה"ס "כצנלסון" בגבעתיים.

כשנה לאחר שובנו פרצה מלחמת יום-הכיפורים שהטביעה את חותמה על כולנו.

בעת שפרצה המלחמה היה זורי בקורס מ"כים בכרמיאל וירד עם שאר חניכי הקורס לסיני. בעל הנמצא בחזית הוא דבר שהורגלתי אליו במהלך השנים והמלחמות, אבל בן?!

מוליק, חייל ותיק במילואים, גויס אף הוא וירד לסיני. בבית נשארנו רובי, יוחאי ואני. רובי התגייס לסייע (בהתנדבות) בשוק הסיטונאי ועבד במסירות, כמו שני מבוגרים.

שניהם, זורי ומוליק, לחמו בגזרת התעלה. הימים היו קשים. הידיעות שהגיעו אלינו היו קשות ומרות. בנים נפצעים, חלקם הולכים לבלי שוב. לעיתים הגיע טלפון ממוליק, אך מזורי לא שמענו דבר במשך ימים רבים. שנתי נדדה, התקשיתי לנשום...

נודע לנו כי זורי נמצא במוצב "בודפסט", בקצה הצפוני של קו המוצבים. המוצב היה מכותר והיו בו נפגעים רבים. מוליק נמצא עם חטיבתו בדרום המערך בסיני. מפקדו של מוליק, ששמע כנראה דברים קשים, הציע לו לנסוע צפונה, למצוא את הבן ולברר מה שלומו. מוליק סיפר לי כי ביום זה הלבינו שערות ראשו, וכך ראיתיו כשהגיע לראשונה לחופשה, שלושה שבועות לאחר פרוץ הקרבות. מוליק נשאר מגויס חמישה חודשים, השתתף בצליחת התעלה, וחזר ממצרים עם אחרוני המפונים.

מוליק כמדריך טיולים, שנות השמונים

מוליק מצייר, חופשה בגינוסר, 1981

המלחמה הסתיימה ואז נחת הגרזן על משפחתנו.

ב-17 בפברואר 1974 (כ"ה בשבט תשל"ד) נהרג **אודי**, בנם היחיד של אחי ורעייתו. בשל היותו בן יחיד, לא השתתף בקרבות, אך הגורל המר רדף אותו. הוא נהרג מכדור תועה שנורה אליו בשוגג ע"י אחד החיילים בפלוגה שלו.

הידיעה על מותו הגיעה עם שחר. מסרבת להאמין, שבורה ומרוסקת נסעתי עם מיקי ודוד לבית-החולים תל-השומר כדי לזהותו. מראהו בחדר המתים ילווה אותי עד יומי האחרון. חייהם של מיקי ודוד התרסקו. הקשר בינינו הלך והתהדק. חשתי אחריות עצומה כלפיהם, אך ידי קצרה מלהושיע, קצרה מלנחם.

לאחר כחצי שנה הגיעה **איריס (שירה)** אל ביתם כבת מאומצת. פרק חדש נפתח.

בשנת 1975 פרש מוליק מעבודתו ב"אגד" ויצא לפנסיה מוקדמת. במשך כשנתיים עבד כמזכ"ל תנועת "מכבי" העולמית. מסוף שנת 1977 עבד מוליק כמדריך בכיר במשרד התיירות והדריך קבוצות של תורמים דוברי אנגלית. ניסיונו המקצועי וכישוריו הרבים הביאו לכך שהופנה להדרכת משלחות רמות דרג, ובכלל זה משלחות ראש-הממשלה. הוא עבד במשרה חלקית ואת זמנו הפנוי הקדיש לתחביבו החדש - הציור.

מוליק הפך את המרפסת בקומה העליונה בדירתנו לסטודיו לציור. הוא קנה בדים והחל לצייר בצבעי שמן. ככישרון טבעי, גם עתה לא נזקק להכשרה פורמלית. היו לו עין טובה ויד בטוחה, והוא צייר במשך שעות ארוכות והוציא תחת ידיו תמונות שהלכו והשתפרו ככל שחלף הזמן.

השנים חלפו, בנינו גדלו וצמחו.

זורי סיים את שירותו הצבאי, נרשם ללימודי היסטוריה באוניברסיטת תל-אביב ועבר לגור בתל-אביב עם שני חברים בדירה שכורה. בשנת 1982 נשא לאישה את **דיאנה**, והשניים נסעו

רובי בקורס קצינים

לארה"ב להמשך הלימודים. בשנת 1983 נולד בנם **אדי**.

רובי סיים את ביה"ס התיכון "קלעי" והתגייס לשירות צבאי בחיל התותחנים. בשנת 1981 נישא לאהובת נעוריו **ניצה**. בשנת 1982 נולדה בתם הבכורה **מיכל**.

יוחאי סיים את ביה"ס התיכון "שמעון בן-צב"י והתגייס לשירות צבאי בנח"ל.

בקיץ של שנת 1981 חש מוליק ברע. בתום סדרת בדיקות נותח בבטנו להוצאת גידול סרטני. לשמחתנו הגדולה, לאחר הניתוח נקבע כי הוא בריא, אין צורך בטיפולים נוספים ועליו רק להגיע לביקורת תקופתית.

מוליק - פורטרט עצמי, 1984

דינה - פורטרט שצייר מוליק, 1982

בקיץ 1982 נסענו לטיול גדול בארה"ב. בעת שהותנו שם התבשרנו על מותה של חנה, אמו של מוליק. הימים היו ימי מלחמת לבנון. ארבעה נכדים לוחמים היו לחנה, ואפשר שלבה קרס מדאגה. חזרנו ארצה. חנה הובאה למנוחת עולמים בבית-הקברות קריית-שאול, שם נקברה לצד בעלה המנוח ראובן.

מוליק בדיסנילנד, 1984

הימים נקפו. מוליק התמיד בתחביב הציור והחל להציג את עבודותיו בתערוכות. התערוכה הראשונה התקיימה ב"בית-הראשונים" בגבעתיים ומרבית התמונות נמכרו.

בשנת 1984, בעת בדיקה תקופתית, התברר כי הסרטן חזר, ועל מוליק לעבור ניתוח נוסף. בתום הניתוח התבשרנו כי המצב קשה: בגופו התגלו גרורות רבות, וניבאו לו רק עוד כמה חודשי חיים. מוליק החל מיד בטיפולי כימותרפיה והקרנות. ההתאוששות הפעם הייתה קשה ואיטית, מוליק היה עצוב ומדוכדך.

זמן קצר קצבו לו הרופאים, ומוליק רצה והספיק עוד הרבה:

באביב 1984, הוזמן מוליק להציג את עבודותיו בווינגטון. הייתה זו נסיעה נפלאה: בבוסטון פגשנו את זורי ודיאנה והכרנו - לראשונה - את בנם הבכור, נכדנו אדי. עם זורי נסענו לווינגטון, שם התקבלנו בכבוד רב ע"י חבריו של מוליק, ממנהיגי הקהילה היהודית במקום. מוליק שילב בנסיעה גם מפגשים והרצאות מטעם המגבית היהודית.

בחורף 1986 נולדה חן, בתם של רובי וניצה, אחות למיכל.

באותו החורף, התקיימה תערוכה נוספת של עבודות מוליק, הפעם בביתן בפארק גני-יהושע. חברים רבים הגיעו לפתיחת התערוכה, כמו אמרו לו: "אנחנו אתך!"

באותה העת חוויתי אני התרגשות גדולה ופריחה מקצועית: על הפרק עמדה הקמתו של "ביה"ס לטבע" בתל-אביב, שאותו נבחרתי לנהל. התלבטתי: האם לקחת עליי אתגר כה גדול,

המחייב שעות עבודה רבות והשקעה גדולה דווקא בזמן כזה? "קחי. את תצטרכי את זה אחר-כך", אמר לי מוליק וחתם את ההתלבטות. עם שובנו פעלתי נמרצות לקראת פתיחת שנת הלימודים.

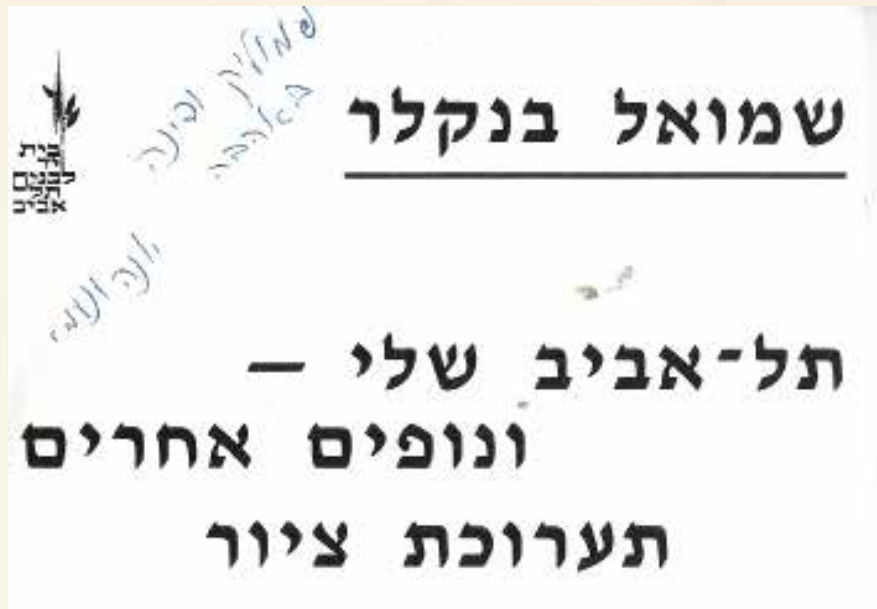
מצבו של מוליק הלך והידרדר. הוא סבל כאבים, אך לא הפסיק לטייל ולא הפסיק לצייר. כעת עבד על סדרת ציורים הקשורים בעירו האהובה תל-אביב.

מועד חדש לתערוכה נקבע לו: בחודש יולי 1987, בבית "יד-לבנים" בתל-אביב. מוליק צייר ללא הפסקה - התערוכה כמו הפיחה בו כוחות בלתי מוסברים. ביום העצמאות עוד הוביל מוליק את הטיול האחרון שלו למצדה. הקושי היה נורא, אך הוא לא ויתר. בתחילת יוני, בתום אשפוז קצר, שב הביתה והסתער במרץ על ההכנות לתערוכה: דאג לבחירת התמונות, למסגור שלהן וכד'.

היו אלה ימים קשים: שמחת היצירה בצד הידיעה כי קצרה ימינו מהושיע, שעתו של מוליק קרבה... עטופים היינו באהבת שלושת בנינו: זורי הגיע ארצה במחצית חודש יוני וליווה את אביו בכל אשר הלך. גם רובי ויוחאי לא משו ממנו.

הכאבים גברו ומוליק נאלץ להתאשפז. הרופא הסביר לנו בעדינות כי עלינו לחשוב על מעבר למחלקת ההוספיס. מודע למצבו, ביקש מוליק מהרופא להישאר במחלקה רק עוד כמה ימים, עד לאחר פתיחת התערוכה שלו, שעליה הוא סיפר לו בגאווה וקיווה להשתתף בפתיחתה.

שבת, ה-17 ביולי 1987. מוליק שקוע בתרדמת. מפעם לפעם הוא פוקח את עיניו ומזהה מי מהסובבים אותו. למרות הכאב והייאוש אנו מחליטים לקיים את הפתיחה החגיגית שכה ייחל לה. אולם בית "יד-לבנים" היה מלא מפה לפה. זרי פרחים רבים קישטו אותו, ברכות ואיחולים נישאו בחלל האוויר. וכל אותה העת שכב מוליק בחדרו שבבית-החולים, וזורי שומר את מיטתו.

הזמנה לתערוכה

תערוכת ציוריו של מוליק בגני יהושע, 1984

פתיחת התערוכה האחרונה של מוליק, ערב מותו יולי 1987

מודעה על תערוכת הציורים האחרונה של מוליק ערב מותו, 1987

תל-אביב - מצוירו האחרונים של מוליק

ציור של מוליק, 1986

נופים ונופי אדם

מריה
10/2/87

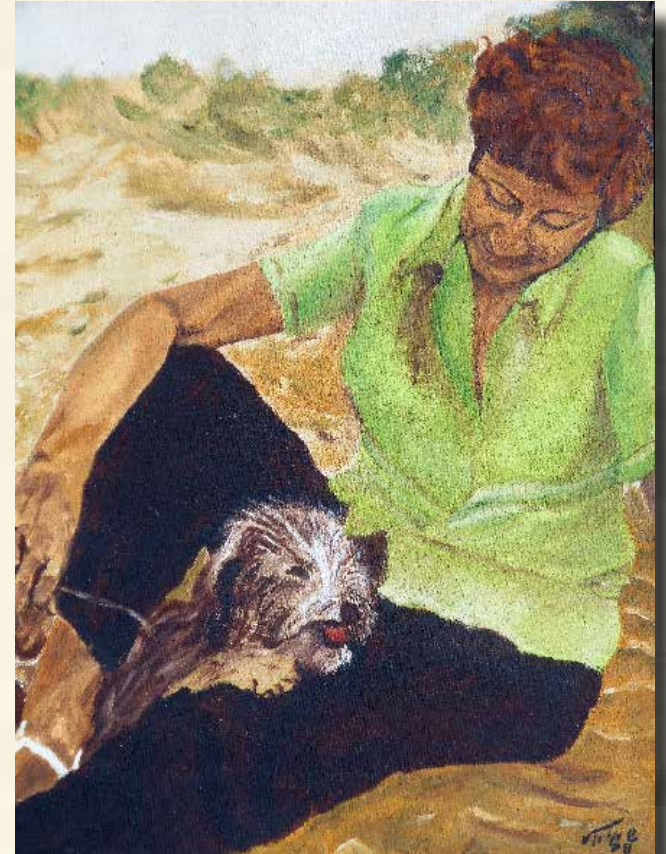
הכן התערוכה בנה ירון שלישי הוצגו קטעו

ובלעדיה המכחלת הוא פיצו נקודת מבט
אחרת. מבטו מתמקד על הפרטים הקטנים,
שקלפו לו תמיד.
תמונות של איר וצבע מתרחשות לזרוע את
הפרטים הקטנים של האבסורד. האור המיוחד
כל כך של תל-אביב. סליל צבעים מורחב מער
לזר. ולצד תמונות אלה, נבנו הרי ירושלים
הקטנים, עם מבטו וזרקות.
גם על טיפוסים הוא מסתכל. הדיאגנזה
לאפשר להציג מעבר לפניה, תלויים זה על
הקרן. הבלב סוקוקים, כמו שדיליק והלושית
לזר.
קיימים עם לזרוע הדרוה המזינים את
התקופה זה עבר כשהל שיקום השכונות
בניסיון, אנשים בוגרים. אחד עם סינרית,
אז עם תלילה. גם כזר סוקוק באזורים של
חום והלב. ובתמונות כפיסס מציגוהיות,
קטניות מלושית קטנים ושקופות עיניים,
השכחה של הציב ונפי אדם.

שקופות בעלת תערוכה צערים שופתה
בסוצ'ל מבית ירושלים מהל-אביב.
כיום חפשי באים לתלות את התמונות
בני המסדה החפשים. מרוקט מציור, מברז
הר, שצריך לצבוע את הקירות ולשפז את
הרקל. ארזה צועת מבלב העבע ימש, אפשר
להחזיק לתוכו, כשאין איך מציגו של המי
קוב, צריך לאללה. להתחיל לכה,
חומי הפלסטוק הדוקים, עלהם המורה
התמונות. מופים עקף למעלה, להתחית הכ
זה מאבט מאור.
בסונו של רכב, התכונן נמה, יש מקום
לכל תמונה. בתוכה את העיניים, שיאנו
היקם את התמונות. הכל מוכן לפניהם.
"תל אביב שלי" - סליל עקור העברות
הראשונה, שפניה גם אל מחוות הדוקים וזר
בזר אחריה, צלה, לזרוע עין זר.
כנקלה, מרזר טיולים והיק, חוש את האר
רז לאורכה ולחמה, לזר כזר תלויים כזר
לפתח צוור חדש לפעוליים.

בני אלן

כתבה על התערוכה האחרונה של מוליק, מעריב, 1987

בתום האירוע שבתי לבית החולים. עמדתי ליד מיטתו של מוליק וסיפרתי לו על היופי, על האנשים הרבים שהגיעו. וכמו מתוך חלום, השיב לי חיוך רפה. לפנות בוקר ה-18 ביולי 1987 (כ"ב בתמוז תשמ"ז), בעוד אני מלטפת את ידו, הלך לעולמו. הפרחים היפים שהובאו לתערוכה הונחו על קברו.

אהבתי את מוליק מתקופת נעוריי ובמשך כל שנות חיינו המשותפים. ביחד הקמנו משפחה נפלאה וחיינו חיים מלאי תוכן, עניין ואהבה. שותף אמיתי היה לי, שידע לראותי כפי שאני, לסייע בעצה טובה, לתמוך בעת קושי, לשבח ולהתגאות בהצלחותיי. במותו אבד לי הוא ואבד גם חלק ממני.

Chapter 5: Farewell

With our return, Zori enlisted in the IDF, to the Nahal Infantry Brigade. Ruvi went back to school, to ninth grade, and Yochai to fourth grade. Mulik returned to his job at egged as a tour guide, and I continued my path in education.

About a year after our return, the Yom Kippur broke out and made a powerful impact on us all. Zori, still serving in the army, and Mulik, who was called up for reserve army duty, both fought on the southern front, in the Sinai desert. Those were difficult times. The news we received was bitter and bad. Boys were injured, and some did not return. Mulik managed to phone once in a while, but we didn't hear much from Zori, sometimes for long periods. We were lucky, and they both came home safely at the end of the war.

And then the ax fell on our family. On February 17, 1974, **Udi**, my brother and his wife's only son, was killed. As an only son, he did not participate in battles, but as his bitter fate would have it, he was killed by a stray bullet fired accidentally by one of the soldiers in his company.

Micky and David's lives were shattered. Our relationship grew closer, and I felt a huge responsibility for them, but I couldn't help or comfort them. Six months later they adopted a little girl, **Iris**, and started a new chapter.

In 1975, Mulik retired from his job with egged, and took early retirement. For two years, he worked as the secretary general of the Maccabi World Union. At the end of 1977, Mulik worked for the Jewish agency as a senior tour guide for groups of important English-speaking donors and for high-level delegations. He worked part time, and spent his free time on his new hobby – painting.

Mulik turned the top floor of our apartment into a painting studio. He bought canvases and began to paint in oils. With his natural talent, he needed no formal training. He had a good eye and a steady hand, and he painted for hours, creating

paintings that improved with time. In no time, he was holding exhibitions of his works.

In the summer of 1981, Mulik felt unwell. After a series of tests, he underwent stomach surgery to remove a cancerous tumor. To our great joy, the doctors determined that he was healthy after the surgery, and that no further treatments were needed. All he had to do was go for periodic checkups.

In the summer of 1982, we took a long trip to the United States. While we were there, we learned that Chana, Mulik's mother, had died. This happened during the First Lebanon War. Four of Chana's grandchildren were fighting, and possibly, her heart collapsed with worry. We returned to Israel. Chana was laid to rest beside her late husband, Reuven.

In 1984, following a periodic examination, we found out that Mulik's cancer was back, and that Mulik had to undergo further surgery. After the operation, we were told that the situation was critical: A number of metastases were detected in his body, and he was given only a few months to live. Mulik immediately started chemotherapy and radiation treatment. This time, Mulik's recovery was slow and difficult. Mulik felt despondent and sad.

That winter, another exhibition of Mulik's works was held. Many friends came to the opening, as if to say: "We are by your side!"

In the spring of 1984, Mulik was invited to show his works in Washington. We were received there with great honor by Mulik's friends, the Jewish community's leaders. Mulik also combined meetings and lectures for the Jewish Appeal. This trip was dedicated to meeting our first grandson, **Ady**, Zori's son.

Mulik's health deteriorated. He suffered from pain, but did not stop travelling and did not stop painting. He was working on a series of paintings relating to his beloved city, Tel Aviv.

A new exhibition date was set for July, 1987, at the Soldier's memorial center, Yad Lebanim, in Tel Aviv. Mulik painted nonstop – the exhibition gave him inexplicable strength. Those were hard times: There was the joy of creating, together with the knowledge that we couldn't do a thing, Mulik's time was coming. We were surrounded by the love of our three boys: Zori came to Israel in mid-June, and accompanied his father wherever he went. Ruvi and Yochai, too, never left his side.

The pain Mulik was suffering intensified, and he had to be hospitalized. The doctor explained gently to us that we should consider the hospice ward. Aware of his condition, Mulik asked the doctor to stay in the regular ward for a few more days until the opening of his exhibition, which he proudly told him of.

On July 17, 1987, Mulik fell into a coma. He opened his eyes from time to time, and recognized those around him. Despite our pain and despair, we decided to hold the grand opening he so wanted. The hall at Yad Lebanim was packed. It was filled with flowers, good wishes and congratulations. And all the while, Mulik lay in his room in hospital with Zori by his side.

When the event was over, I returned to the hospital. I stood by Mulik's bed, and told him how beautiful it was, and about the many people who attended. And as if in a dream, he replied with a weak smile. In the early morning of July 18, 1987, Mulik passed away while I stroked his hand. The beautiful flowers sent to the exhibition were placed on his grave.

I loved Shmulik from a young age and throughout the years of our life together. We raised a wonderful family together and lived a meaningful, interesting, loving life. I had a true partner who could see me for who I was, who helped me with good advice, supported me in difficult times, and praised and was proud of my successes. When he died, I lost him, and I also lost a part of myself.

דינה ומוליק, פורים אחרון ביחד, 1987

שער 3 : בדרכי

Cover 3: In My Way

מאז ראשית ימי ילדותי, ידעתי תמיד כי אהיה מורה ואעסוק בחינוך. ידיעה זו הוגשמה במלואה. זכיתי, ובמשך עשרות שנים חינכתי, לימדתי, ניהלתי בתי-ספר והייתי שותפה בהקמת עמותת גמלאים המסייעת למערכת החינוך.

כעת, באה העת לְסַפֵּר. זוהי דרכי.

מתלמידה למורה

בסתיו של שנת 1947 לאחר שובי מפנימיית "עיינות", התחלתי את לימודי בכיתה י' ב"סמינר לוינסקי" לחינוך.

כיתה חדשה, מורים חדשים וחברות חדשות. לאט-לאט התגבשה ה"חבורה": היינו שבע בנות. הלכידות שלנו הולידה לנו את הכינוי ה"שביעייה". הייתה זו חברות שלבשה ופשטה צורה, אך רובנו שמרנו על הקשר גם בבגרותנו עת נישאנו והפכנו לאימהות, והחזיקה מעמד לאורך חיים שלמים.

חמש מתוך 'השביעיה' של החברות בסמינר. מימין - סימה, דינה, דליה, רוחל'ה ורבקל'ה

בסמינר למדתי עד כיתה י"ב, ובנוסף עשיתי שנתיים של לימודי הוראה. הימים היו ימי ראשית המדינה ותקופת העלייה ההמונית. הארץ מלאה עולים חדשים, ואלה שיוועו למורים נוספים אשר לא היו בנמצא. וכך ב-1951, שנת לימודי האחרונה, למדנו בשעות אחה"צ, ובשעות הבוקר שובצנו כמורים בבתי-הספר באזור.

ביה"ס "הלל" "כפר-שלם", תל-אביב 1951-1954

כאשר נשלחתי למשרד החינוך לצורך שיבוץ פגש אותי באקראי גרשון קבסניק, מנהל ביה"ס "הלל", והציע לי לבוא ללמד בבית-ספרו. השבתי בחיוב.

ביה"ס "הלל" הוקם ב"כפר-שלם", לשעבר הכפר הערבי סלמה, הגדול בכפרי האזור. במלחמת העצמאות נטשו אותו תושביו הערביים ויהודים, מפוני ה"שטח הגדול" (מנשייה) מיפו, באו במקומם בצד מפונים משכונות הספר בירושלים. לימים הוקמה בסמוך גם מעברת פחונים, שבה שוכנו עולים חדשים, בעיקר ממצרים ומבולגריה. האוכלוסייה בביה"ס הייתה ברובה קשת-יום ודלת אמצעים, לצד העולים החדשים שחוו קשיי הגירה.

היה זה בית-ספר שמונה-שנתי, ואני שובצתי לחנך בו את כיתה ו' (ולאחר מכן את כיתות ז'-ח'). בת תשע-עשרה הייתי באותה העת, מבוגרת בשנים ספורות מתלמידי. כל הכשרתי המקצועית התמצתה בשנות הלימודים בסמינר. מדריכים פדגוגיים שינחו אותנו ושעמם נוכל להתייעץ לא היו בנמצא.

לימדתי את כל המקצועות מלבד חשבון: מעברית ותנ"ך ועד לגיאוגרפיה וטבע, ובנוסף עשיתי כל מאמץ להקנות לתלמידי מושגי בסיס שחסרו להם, לעיתים, בהתנהלות היום-יומית.

חיי היום-יום בביה"ס היו מאתגרים וסיפקו לי שפע של התמודדויות מול התלמידים. מה עושה מורה כשתלמידיה יוצאים ונכנסים לכיתה באופן חופשי כל הזמן? עמדתי ליד הדלת והודעתי כי איש לא ייצא מהכיתה ללא רשות. עברו כמה דקות ו"החברה" פשוט קפצו דרך החלונות, בעוד אני ניצבת ליד הדלת הסגורה...

ומה עושה מורה, בזמן תורנות בחצר, כשהיא מבחינה בתלמידה בת שלוש-עשרה המתרוצצת בחצר, חולצתה פרומה עד חציה ואחריה רודף תלמיד בן ארבע-עשרה? קראתי לה ואמרתי

ברצינות תהומית: "בתיה, זה לא בסדר" ומפנה את תשומת לבה לחולצתה הפרומה. היא נותנת בי מבט מזלזל מזווית עינה ועונה "בחורים, המורה, צריך לדעת איך למשוך" ועיניה מוסיפות: "ומה את מבינה?"

חוסר הניסיון שלי בהוראה כמו גם בחיים עצמם הביא עמו, בצד ההתלהבות לחינוך, גם שגיאות גסות. באחד הימים לימדתי על חיים נחמן ביאליק. "אתם יודעים?" - שחתי לתלמידי, "ביאליק שנא ערבים כיוון שהם דומים לַפְרַעֲנָקִים" (כינוי לבני עדות המזרח). תלמידי, רבים מהם בני עדות המזרח, הביטו בי במבט מוזר, ואז הסתיים השיעור והם יצאו להפסקה. בשובי לכיתה, מצאתי את תמונתו של המשורר הלאומי בפח האשפה, הלוח מלוכלך, והכיסאות הפוכים. כך, בלא מילים, הביעו תלמידי את שאט נפשם מן ה"תבונה" הרבה שהפגנתי בפניהם. היה זה לי שיעור פדגוגי ואנושי שלא אשכח לעולם.

כך נראו חודשי עבודתי הראשונים. מאחר ולא סיימנו עדיין את חוק לימודינו בסמינר, נאלצנו להגיע אליו בשעות הערב כדי ללמוד ולעמוד בבחינות הסיום, בנוסף לצורך להתכונן בכל יום להוראה בביה"ס.

ובצד כל אלה, הייתה למידה ועשייה ברוכה. בתקופה הזו פיתחתי את שיטת לימוד תחום ההיסטוריה לפי מאות ברצועה ויזואלית מעל הלוח: דמות ישו במרכז והספירה לפני ואחרי משני צדדיו, דבר שהקל מאוד על התלמידים את הבנת החומר. כיום זוהי דרך הוראה שגורה בתחום דעת זה.

ואם בראשית עבודתי כמורה עשיתי שגיאות קשות ונכוויתי לא מעט, הרי שלאט ובהדרגה למדתי להיות מורה אמיתית. שעות ארוכות של שיחות נפש עם התלמידים ואין-ספור ביקורי-בית אצל משפחותיהם הניבו קשרים אמיצים וטובים עם תלמידי ועם הוריהם, והערכה רבה בקרב הקהילה המקומית. כשבאה העת להיפרד מכיתתי, כבר היינו חברים בלב ונפש. בשנת

עבודתי הראשונה ב-13 במאי 1952 נישאתי לחבר נעוריי מוליק.

בפרק זה התגבש בתוכי רעיון, שרק שנים מאוחר יותר ידעתי לקרוא לו בשם: עלינו, כך הבנתי, לפגוש כל ילד במקום המדויק שבו הוא נמצא וממקום זה לבנות את אישיותו בהקשר לחיים ולרמת הלימודים. רק כך ניתן להעביר כל ילד משלב התחלתי לשלבים מתקדמים יותר, כאשר הוא חווה תחושות של העצמה והישג אישי.

שלוש שנים עבדתי בביה"ס "הלל", עד שנולד בני הבכור זורי, ויצאתי לחופשת לידה.

ביה"ס "דובנוב", תל-אביב 1955-1965

בספטמבר 1955, היה זורי כבן שנה ורבע, ואני הייתי עמו בבית בחופשת לידה ארוכה. ביום השלישי ללימודים, הגיע לביתי מנהלי לשעבר, גרשון קבסניק. הוא סיפר לי כי עזב את ביה"ס "הלל", ועבר לנהל את ביה"ס "דובנוב" בתל-אביב. כמו כן, הוסיף, מחנך כיתה ז' "נשבר" מיחסם של התלמידים כלפיו ומהתנהגותם הפרועה ועזב את ביה"ס. "דינה, תעשי לי טובה: בואי תחזרי ללמד. אני ממש זקוק לך", אמר. ואני נענית לבקשתו.

דינה ותלמידי כיתה ו', ביה"ס דובנוב, סוף שנות החמישים

וכך הגעתי לביה"ס "דובנוב". באותן השנים היו רובם של תלמידי ביה"ס בנים ובנות של האליטה התל-אביבית: אנשי אקדמיה ובעלי מקצועות חופשיים בצד אנשי עסקים ובעלי חברות גדולות ומוכרות. בתוכם נבלע מספר קטן של תלמידים שהגיעו, בשם האינטגרציה, משכונת מונטיפיורי במזרח העיר.

נאמנה לדרכי להתלבש בהידור ולהוטה להיראות במיטבי, לבשתי שמלה תפוחה כצו האופנה וחבשתי כובע קש רחב שוליים מעוטר בדובדבנים, וכך התייצבתי ליומי הראשון בכיתה ז'.

מאוחר יותר, התברר לי כי תלמידיי החדשים הכינו לי קבלת פנים "חמה": קערת מים מעל דלת הכיתה שנועדה להתרוקן עליי ועל ראשי... "כשראינו איך את לבושה, הלכנו והורדנו מהר את המים" - כך שחו לי.

כיתתי, בת חמישים וארבעה(!) תלמידים, שכנה בחדר גדול. התחלתי בהקראת השמות מהיומן, כאשר אני מתבוננת בפני כל תלמיד במבט מרוכז, מנסה להתאים שם לפרצוף.

לאחר מכן התחלנו בשיעור תנ"ך. בהתחלה ישבו החבר'ה בשקט ושיתפו פעולה, אך לא לאורך זמן. עד מהרה החלו לשוחח ביניהם, המלמול גבר והפך לרעש. כיצד להגיב? ידעתי כי תגובתי הראשונה תשליך על הקשר שיירקם ביננו בעתיד. השתתקתי ושילבתי את ידי, נשענת על שולחן המורה. לאחר כמה דקות, שבהן נמשך הרחש כמוקדם, השתתקו הילדים והביטו לעברי ממתינים לתגובתי. בקול שקט ורגוע, אמרתי להם: "יחד לא נדבר. כשאתם תדברו - אני אשתוק, ולהפך." זה עזר לזמן קצר, אך הזרע החיובי הראשון נבט.

חגי תשרי חלפו, ובאחד הערבים התקיימה אספת הורים. הכנתי את דבריי בקפידה. אמרתי להורים שהתנהגות התלמידים פרועה והם אינם ממושמעים כלל. ללא עזרת ההורים לא אוכל להשתלט על המצב. או-אז קם אחד האבות ותקף אותי במילים קשות: "הרי ידוע כי מדובר בכיתה קשה ובעייתית - לכן המורה הקודם ברח. אז במקום להביא לנו מורה מנוסה וותיקה שתוכל לטפל בילדים, מביאים לנו "פִּיֶּשְׁרִית" שרק עכשיו יצאה מהסמינר!" אמר ולא יסף. הייתי המומה, חשתי מושפלת עד עפר, אך שמרתי על איפוק. רק בתום האספה, עת התפזרו ההורים, נתתי דרור לרגשותיי ובכיתי.

בבת אחת נחתה עלי ההכרה: אם בביה"ס "הלל" הייתי בעיני ההורים אישיות חשובה, הרי שכאן הביטו עליי בהתנשאות, ללא שמץ הערכה, ללא ההבנה כי בחכמה יעשו אם יבססו את מעמדי בעיני ילדיהם. ותעיד על כך

האפיזודה הבאה:

חיים גהל, בנם של הגברת גהל והבעלים של בית-החרושת דובק לסיגריות היה משוכנע כי הכנת שיעורי-הבית היא מעשה מיותר לחלוטין. מאידך, בכל הנוגע להמצאת תירוצים וסיבות להתנהלותו זו, הוכיח יצירתיות שופעת. קצתי בתירוציו, ובאחד הימים, כשאמר לי ששכח את מחברתו בבית, שלחתי הביתה להביאה. חיים הלך הביתה ושב עם מחברת ריקה.

דינה עם תלמידיה בני ה-70 מביה"ס דובנוב, מפגש מחזור בשנת 2013

למחרת, באמצע שיעור, נקראתי בדחיפות לחדרו של מנהל ביה"ס. זה ישב ליד שולחנו כשהוא חיוור למדי. מולו ישבה גברת בחליפה הדורה, כובע תואם וכפפות ורודות שהגיעו עד למרפקיה. היא לא טרחה להביט לעברי, כי אם נזפה במנהל. "כיצד זה העזתי לפקפק בדברי בנה שאמר כי הכין את שיעורי-הבית שלו? האם אני בכלל יודעת מי היא? האם ידוע לנו כי יש לה גיס שהוא בעל תואר אצולה בריטי?" היא הוסיפה ודיברה, והמנהל שתק. אשר לי - עמדתי על דעתי, הגנתי על דעותיי ושבתי לכיתתי כשאני מבושת וכעושה.

אלא שהתנסות זו לא הייתה בכדי. היטב זכרתי את התחושה כי הופקרתי לבדי. לימים, הפכתי למנהלת בית-ספר. מעולם, בכל שנות עבודתי כמנהלת, לא הרשיתי להורים לפגוע בכבודו של מורה, ולעולם נתתי למורים גב, גם אם טעו.

יום רדף יום וחג החנוכה התקרב. ועמו המפנה.

החלטתי להמר ולהעמיד עם הכיתה הצגה של ממש. הבאתי בפני התלמידים את הצעתי, ולהפתעתי הרבה הביעו התלהבות גדולה. שבועיים תמימים עבדנו, בזמן השיעורים, בהפסקות ובשעות אחה"צ. את כל לבי ומרצי הקדשתי לכך. הרגשתי כי מכאן יכולה לצמוח התפנית ביחסי עם התלמידים והוריהם.

תוך כדי החזרות הלכו והתהדקו היחסים ביני לבין תלמידיי. ואז הגיע ערב המופע. ההורים אפו עוגות, הכינו כיבוד ושתייה, אחד האבות בירך על הנרות ואז - ההצגה. מהר מאוד התברר לכל כי מדובר בסיפור הצלחה: ההצגה הייתה מקצועית, מלווה בתלבושות ותפאורה, ומצב הרוח הכללי היה מרומם.

הימים היו ימי איסוף תרומות ל"קרן המגן" לצורך קניית נשק לצה"ל בראשית דרכו. כיוון שכך, הוחלט לערוך מכירה פומבית לעוגה היפה ביותר שהביאו ההורים, ואת הכסף לתרום בשם הכיתה ל"קרן המגן". המכירה החלה בסכומים קטנים. עם כל סכום שהוצע, מר

אלבאלה (האב שתקף אותי באסיפת ההורים הראשונה) הוסיף לירה משלו. התחרות צברה תאוצה, ולבסוף קנה האיש את העוגה בסכום של 70 ל"י. (השווה - אז - למחצית משכורתו החודשית של מורה). בתום המכירה קם האיש על רגליו, התייצב בפני כל ההורים, והגיש לי את העוגה כמחווה התנצלות על הפגיעה שפגע בי וכאות תודה על העבודה הטובה שאני עושה עם הילדים.

מכאן ואילך היו חיי המקצועיים פשוטים יותר. הכיתה עדיין הייתה ענקית, הילדים נותרו אותם מתבגרים צעירים כשהיו אבל זכיתי באמונם ובאמון הוריהם. כעת התפנית לעסוק בחינוך. שני דברים חשובים הנהגתי בכיתתי:

האחד - סדר הישיבה. במקום טורים ארוכים לאין-קץ, סידרנו את השולחנות בצורת ח' בתוך ח'. סידור זה העניק לילדים ולי תחושה של חברותא.

השני - עבודה עצמית. באותם הימים הייתה הלמידה הפרוֹנְטָלִית (מורה מול כיתה) חזות הכל. כאן נתתי להם את האפשרות לנוח מעט מההקשבה הרציפה ולהתנסות בעבודה עצמית שדרשה מהם בגרות ואחריות. תלמידיי אהבו מאוד את גישתי החינוכית, ובהדרגה התפתחו בינינו יחסי רעות והבנה, מבלי שהדבר יפגע בסמכותי כמורה.

זאת ועוד: אחת לחודש היינו "מזמינים את עצמנו" להתארח באחד הבתים. מטרת המפגשים הייתה גיבוש כיתתי מחד ומעורבות ההורית מאידך. הורי תלמידיי, כזכור, אחזו בעמדות חשובות ומשרות מעניינות. היינו מבליים ערב בצוותא ואבי הילד המארח היה מספר לנו על עבודתו ועיסוקו או כל דבר חשוב שיכול היה לתרום לתלמידים. כך זכינו להיפגש עם פרופ' אהרון קציר ממכון ויצמן, עם מר לבנטר שהקים את מפעל "כיתן" בדימונה, ואפילו עם חבר הכנסת מנחם בגין, לימים ראש ממשלת ישראל. גם את ביתי ומשפחתי שלי הכירו הילדים.

את הטיול השנתי שלנו עשינו לגליל, כאשר מוליק משמש לנו כנהג וכמדריך. לפנות בוקר עלינו

עמו למרומי התבור כדי לצפות בזריחה. נפעמים עמדנו מול הנוף המרהיב, וחשנו מלוכדים מאי-פעם.

בתום השנה ביקשתי לרדת לחנך כיתה נמוכה יותר, וקיבלתי לידי את ילדי כיתה ה', אותם עזבתי לקראת פסח 1958, עת ילדתי את בני רובי. בתחילת שנה"ל הבאה שבתי ללמד. זו הפעם קיבלתי לחינוך שתי כיתות ו', את כיתתי המקורית וכיתת מצוינות ועמם התמדתי עד שסיימו את כיתה ח'.

המשכתי להשקיע מחשבה רבה וכוחות גדולים במטרה לחבב על תלמידי את חומר הלימודים. לא התעצלתי: כשלמדנו גיאוגרפיה, ירדנו אל ארגז החול שבחצר ויצרנו את מפת אנגליה. בתום לימוד נושא רומא בהיסטוריה בנינו מאבן ביטומנית דגם של שער טיטוס. מתוך ההבנה כי ידיעת יצירות ספרותיות קלאסיות הנה חלק מהיות האדם בן-תרבות דרבנתי את תלמידי ללמוד, מפעם לפעם, חלקים מיצירות בעל-פה ולדקלם אותם בפני חבריהם לכיתה.

יותר מכל, ראיתי כל ילד וילד. אם הבחנתי כי ילד חווה קושי, דאגתי להתאים את עצמי אליו. ע"י דפים מיוחדים שטרחתי והכנתי עבורו, יכול היה להיות שותף ביחד עם חבריו לכיתה לפרקי העבודה העצמית, לחוות תחושות של הצלחה וסיפוק ולחזק את הדימוי העצמי שלו. שעות רבות הקדשתי בבית, בלילות, לבדיקת עבודות ומבחנים וליצירת הדרך המתאימה לכל ילד וילד.

בשנת 1964 נולד בני יוחאי.

עשר שנים לימדתי בביה"ס "דובנוב". עשר שנים שבהן התבגרתי גם אני והפכתי אם לשלושה. שנים שבהן רכשתי, בעבודה יום-יומית עקבית ועיקשת, כלים ודרכי הוראה שאותם אימצתי מאז. תקופה זו עיצבה אותי כמורה, כמחנכת וכמנהלת לעתיד.

ביה"ס התיכון המקצועי "עמל דפוס", תל-אביב 1965-1969

ביה"ס התיכון המקצועי "עמל דפוס" שכן על-יד התחנה המרכזית בתל-אביב (לימים התאחד עם תיכון "ליידי דיוויס" בצפון העיר). היה זה תיכון מקצועי שמטרתו הכשרת התלמידים לתעסוקה בתחום הדפוס. לכאן הגעתי לבקשת המנהל **אליעזר קלונסקי**, מכר ותיק שלי, שגייס אותי לבית-ספרו "מהיום למחר", חודשיים לאחר הולדת יוחאי.

חמש שנים עבדתי ב"עמל דפוס" כמחנכת ומורה לתנ"ך והיסטוריה בכיתות ט'-י'. הייתה זו תקופה מאתגרת: הנסיעות לביה"ס היו ארוכות, בבית חיכו לי שלושה בנים צעירים, וברקע הייתה המתיחות הגדולה לקראת מלחמת ששת-הימים. באותה התקופה התגייסו התלמידים הבוגרים לעזרה בשוק הסיטונאי, מאחר ורבים הפועלים במקום גויסו.

ביה"ס "ברקלי" (Berkeley School) לונדון, אנגליה 1969-1972

בשנת 1969 נסענו, כפי שכבר סופר, לשליחות באנגליה.

את השנה הראשונה שלנו באנגליה הקדשתי להתאקלמות והתארגנות במקומנו החדש, כמו גם להנאות גדולות: קניות, מדידת כובעים ובילויים בבתי-קפה.

בשנה השנייה התחלתי לעבוד בביה"ס היסודי "ברקלי" (Berkeley) של הפדרציה היהודית, (שבו למד גם בני יוחאי) כמורה לעברית וכרכזת המגמה להוראת עברית בביה"ס.

פגשתי בעולם שונה לחלוטין מזה שהיה מוכר לי בארץ. המשמעת וההרגלים היו נוקשים יותר, ובצדם - הכיתות היו קטנות יותר והתלמידים מנומסים מאוד.

הוראת העברית כשפה זרה הייתה עבורי תחום חדש שבו טרם התנסיתי, אך אני לא נבהלתי. סמכתי על הניסיון המקצועי הקודם שאותו רכשתי, התייעצתי עם מורה מקומית שלימדה עברית והתקדמתי "תוך כדי תנועה".

אתגר נוסף היה הוראת המקצועות מקרא והיסטוריה בשפה האנגלית. בלילות עמלתי על קריאת החומר ועיבודו למערכי שיעור באנגלית. לימדתי ילדים בכיתות ד'-ה'-ו'. במקביל הייתי צריכה להסתגל למנהגים השונים, לנימוסיהם הטובים של תלמידיי הצעירים, שכינו אותי "מיס בנקלר", להתנהלות של ביי"ס אנגלי, השונה כל-כך מזו המוכרת לנו בארץ.

בית הספר פעל במתכונת "יום לימודים ארוך" משעות הבוקר ועד אחה"צ והמורים חויבו לשהות בו את כל השעות הללו. בנוסף להוראה נדרשתי גם לשמור בחדר-האוכל בעת ארוחות הצהריים.

שלוש שנים שהינו בשליחות באנגליה. שנים שבהן רכשתי ניסיון מקצועי שהתווסף ל"ארגז הכלים" שלי כמחנכת ומורה. בתום השליחות שבנו ארצה.

ביה"ס "כצנלסון", גבעתיים 1972-1976

את השנה שלאחר החזרה הקדשתי להתארגנות של כל בני המשפחה מחדש בארץ. בשנה זו עבדתי כאחראית על המדריכות ב"בית-התלמיד" בגבעתיים - מועדון לשעות אחה"צ שפעל בתוך ביה"ס "כצנלסון" בעיר.

בתחילת שנת-הלימודים הבאה התחלתי לעבוד בביה"ס "כצנלסון" כמחנכת ומורה בכיתות ז'-ח'. שלוש שנים עבדתי שם, מתוכן שנה אחת בתפקיד של סגנית-מנהלת ביה"ס. שלוש שנים דרמטיות, בתוכן חווינו את מוראות מלחמת יום הכיפורים, את הדאגה לשלום האבות והבנים שיצאו להילחם ואת האבל על אלה שלא שבו.

ביה"ס "אהל" שכונת-התקווה, תל-אביב 1976-1979

בסוף החורף של שנת 1976, בעוד אני עומדת ובוררת עגבניות אצל הירקן, פגשתי באקראי ביהודה זרחיה שכיהן כמנהל ביה"ס "הלל" (אחרי גרשון קבסניק) שבו לימדתי בעבר. שוחחנו. הוא סיפר לי כי נפתח מכרז לניהול ביה"ס "אהל" בשכונת-התקווה והציע לי לגשת אליו. מאחר ולא הייתי שבעת רצון בביה"ס כצנלסון, הייתה לי הצעתו בבחינת פתח למעבר, ולקידום.

כתמיד, היה מוליק מעורב בקריירה שלי, מפרגן ותומך. כשסיפרתי לו על ההצעה, שמח והתלהב מהרעיון והציע שניסע ביחד לראות את המקום. לאחר הביקור שוחחנו שנינו ושקלנו את הנושא ואת השינוי שעשוי התפקיד החדש לחולל בחיינו. ביחד קיבלנו החלטה - לגשת למכרז.

בבוקר המכרז, עת התייצבתי במשרד החינוך, נדהמתי לראות את מספר המתמודדים הרב הממתיינים במסדרון. ידעתי כי רבים מהם עולים עליי בהשכלתם ובניסיון המקצועי שאותו יכלו להציג. ברשותי לא היו תואר אקדמי כלשהו, הכשרת מנהלים או ניסיון ניהולי. חשתי כי אני עומדת להיכשל.

כשהגיע תורי נכנסתי והתייצבתי בפני סוללה של שבעה מפקחים וממונים. לבי הלם בחזקה. לפתע נראתה היוזמה לגשת למכרז בגדר חוצפה יומרנית... "ספרי לנו על עצמך", ביקשו ממני, ועוד הוסיפו שאלות אין-ספור. השאלה היחידה שהייתי בטוחה בתשובתי עליה הייתה: "מדוע את רוצה להיות מנהלת בית-ספר, מה ייחשב מבחינתך כהישג? מהו חלומך?" שאיפות וחלומות חינוכיים מעולם לא חסרו לי... סיפרתי להם.

איכשהו, כנגד כל הסיכויים, זכיתי במכרז וקיבלתי את תפקיד מנהלת ביה"ס "אהל" בשכונת-התקווה.

האופוריה של הזכייה בתפקיד פגשה, במהרה, במציאות. בחודש אוגוסט הגעתי לביה"ס לפגישה עם המנהל שאותו עמדתי להחליף. בבואי פגשתי בבי"ס מבהיק מניקיון ומצוחצח, ממש סטרילי. המנהל היוצא לא בזבז את זמנו על גינונים. "אני נותן לך שעה. מסביר לך מה יש כאן, ואח"כ אני לא רוצה לשמוע ממך" - אמר לי בעודי מביטה בו בהשתאות... וכך, בלי קורס מנהלים, ימים ספורים לפני פתיחת שנת-הלימודים, מצאתי עצמי לבד, אחרי תדרוך בן שעה...

למזלי הגדול, היו אנשים טובים שבאו לעזרתי. ראשית, אב הבית **משה שטרום**. ניצול שואה שעלה מפולין, איש מקסים, חם וטוב לב שתמך בי מיומי הראשון. בנוסף הכרתי את **שרה לוטן** יועצת חינוכית בביה"ס, ששימשה גם כמורה לאמנות. שרה הצילה אותי ממש כי הסבירה לי, מיד, מיהן "הנפשות הפועלות", פתחה בפניי את צפונות מערכות היחסים שבין האנשים שהיו חלק מצוות ביה"ס, ונתנה לי קביים בעזרתם יכולתי להתחיל בעבודתי. מאז נקשרו בין שרה לביני יחסי חברות אמיצים הנמשכים גם כיום.

ביה"ס "אהל" שירת אוכלוסייה קשת-יום. כבר ביום הראשון ללימודים נפגשתי בהתמודדות ראשונה. תלמיד בשם **חיים בן-גיאת** זרק אבנים על תלמידים אחרים. בעקבות התנהגותו במשך שנותיו בביה"ס, קבעה ועדת השמה כי יעבור ללמוד בבי"ס אחר, המיועד לילדים שלהם קשיי התנהגות. "על גופתי המתה הוא ילך", הכריזה אמו. "אם חיים לא יהיה בביה"ס, אף אחד לא ייכנס לכיתה" - אמרה וחסמה בגופה את הכניסה לכיתה. לקחתי אותה לשיחה. בסיומה הוחלט להשאיר את חיים בבית-ספרנו. הניצחון היה בבירור של הגברת בן-גיאת.

בתקרית אחרת הפך חיים את ארון הספרים אשר בחדרי (חדר המנהלת). לא נבהלתי. "שנינו נאסוף את הספרים ביחד", אמרתי לו, וכך היה. שנינו עמדנו על הברכיים ביחד, ואספנו את כל הספרים עד שהחדר שב למצבו הקודם. במהלך השנים הקדשנו לו תשומת לב ועשינו ביחד עמו כברת דרך משמעותית. חיים עלה על דרך הישר וכיום הוא איש משפחה ועבודה.

במהלך שנות עבודתי נתקלתי בקשיים מבית ומחוץ. האוכלוסייה שילדיה למדו בביה"ס הייתה קשת-יום ודלה. ההתמודדות עם הילדים, כמו עם הוריהם, זימנה אתגרים יום-יומיים. ומבית - המורים הוותיקים לא קיבלו אותי בקלות. השיטות החדשות והגישות החינוכיות שאותן הבאתי עמי לא נשאו חן בעיניהם. הם העדיפו להתבצר בדרכם המסורתית והקשו עלי מאוד לקדם את מטרותיי החינוכיות בהעבירם ביקרות על דרכי, ובסרבם לשתף עמי פעולה. באותם ימים נבנתה שכונה חדשה בפינת דרך לוד ודרך הניצחון. השכונה נקראה שכונת "כפיר" וכך נקרא גם ביה"ס שבטבורה.

שלוש שנים ניהלתי את ביה"ס "אהל". לאחר מכן נסגר ביה"ס עקב מיעוט ילדים ואני עברתי לנהל את ביה"ס "כפיר", שאליו עברו גם תלמידי ביה"ס "אהל".

ביה"ס "כפיר" שכונת כפיר, תל-אביב 1979-1986

בשנות ה-70 החלה עיריית תל-אביב לפנות את תושבי שכונת "כפר-שלם" מבתיהם ובנתה עבורם שיכונים סביב הגרעין המקורי של הכפר סלמה. כך הוקמו כמה שכונות, ביניהן גם שכונת "כפיר". הייתה זו שכונה יפה, מתוכננת היטב, שבה שוכנו זוגות צעירים בצד עולים חדשים. במרכז השכונה נבנה ביה"ס "כפיר", בו למדו ילדי שכונת "כפיר", ביחד עם הילדים משכונת "נווה בָּרְבוּר" הסמוכה, ועם תלמידי ביה"ס "אהל" שנסגר.

כמנהלת ביה"ס הקמתי אותו, למעשה, מאפס. חלק מהצוות החינוכי, ובתוכו חברתי שרה לוטן, עבר ביחד עמי מביה"ס "אהל". יתר הצוות הורכב ממורות צעירות שאך זה סיימו את לימודיהן בסמינר. עבורי היה בכך יתרון: הן היו צעירות, גמישות ופתוחות ללמידה, ובעזרתן יכולתי לממש את משנתי ודרכי החינוכית.

ידעתי היטב כי שיתוף הפעולה מצד ההורים הוא תנאי הכרחי לקיומו של ביי"ס בריא וצומח. ימים ספורים לפני תחילת שנת הלימודים קיימתי אספת הורים באולם הספורט של ביה"ס, שבה פרשתי בפניהם את משנתי החינוכית. ההורים היו קשובים. לחלקם היו השגות על חלק מדבריי וכך התפתח דיון מעניין, שאותו המשכנו לאחר האספה בחוץ על החול, עד שהשתרר סביבנו חושך מוחלט. על-אף חילוקי הדעות היחסיים השגתי את מטרתי: כשנפתחה השנה ישבו כל הילדים בכיתותיהם ונוצר "שקט תעשייתי".

ביה"ס "כפיר" - חדש ומתוכנן היטב - היה סביבה חינוכית שנעים לפעול בתוכה. בכניסה היה לובי גדול שבו הוצב אקווריום ענק, מלא דגים צבעוניים שהיווה מוקד משיכה עבור ילדים

דינה בביה"ס כפיר

דינה, 1986

ומבוגרים כאחד. באותו הלובי הצבתי גם פינות ישיבה עם כריות - חידוש באותם הימים. חשוב היה לי כי הילדים יוכלו לשבת ולהתרגע, לקרוא ולחשוב גם מחוץ לכיתה.

ניסיוני המקצועי למדני כי שילוב כוחות מביא תמיד לתוצאה טובה יותר. וכך מעולם לא היה לי סגן מנהל אחד, כי אם צוות ניהול בן שלושה-ארבעה אנשים. כל אחד גייס את יכולותיו ומשאביו הייחודיים לטובת הכלל, ההישגים שאליהם הגענו היו גבוהים בהרבה, והצוות הרגיש כחלק מהותי ובעל השפעה בתוך ביה"ס.

בתיאום עם המדריכות הפדגוגיות מהסמינר בניתי עבור צוות המורות הצעיר שלי תכנית הכשרה רציפה לאורך השנה. השקענו בכך משאבים רבים וראינו ברכה בעמלנו. הצוות שאותו בחרתי היה חזק ואיכותי. חשוב היה לי להצמיח אותו, שמחתי בהצלחתו ומעולם לא חששתי לתת למורות לפרוש כנפיים ולעוף.

בביה"ס התקיימו תכניות ייחודיות:

דו קיום בשלום - מאז ומעולם האמנתי כי דו קיום בשלום עם שכנינו הערבים מתחיל קודם כל בהיכרות אישית ובלתי אמצעית. ביוזמתי קיימנו קשר קבוע עם בתי"ס ערביים מוואדי ערה. תלמידים שלהם הגיעו אלינו ואנו ביקרנו אצלם. כך למדו תלמידי ביה"ס משני הצדדים על סובלנות וכבוד האדם באשר הוא.

לימוד תחומי הדעת בצורה אינטגרטיבית רוחבית - בחרנו נושאים מובילים לכל שכבת גיל, אלה שולבו בתוך הוראת תחומי הדעת השונים וסביבם נבנו מערכי השיעורים. באותם הימים הייתה זו תכנית מתקדמת ייחודית לבית-ספרנו.

עד מהרה הפך ביה"ס "כפיר" שתחת ניהולי ל"בי"ס מדגים", וצוותים חינוכיים הגיעו אלינו כדי ללמוד איך מקימים בי"ס חדש ואיך מתנהלים בו חיי היום-יום. עבודתי זכתה להערכה רבה. נחשבתי כסמכות חינוכית, מעין "מנטורית" ומקור ללמידה מקצועית והשראה.

שש שנים ניהלתי את ביה"ס "כפיר" ואז פניתי לאתגר הבא: הקמת "ביה"ס לטבע".

"ביה"ס לטבע", תל-אביב 1986-1996

לאחר שש שנים כמנהלת ביה"ס "כפיר" הרגשתי כי אני בשלה לאתגר המקצועי הבא. תפישת עולמי הייתה: חינוך המאפשר לילדים פיתוח של חשיבה עצמאית (וזאת במסגרת של כללים ברורים ומחייבים), הוא החינוך הנכון והרצוי לילדים. חלמתי להקים ביה"ס על-אזורי, שבו אפגוש הורים המזדהים עם אמונתי זו, ותלמידים המגיעים אליו מבחירה.

ד"ר שמשון שושני, מנהל מינהל החינוך בעיריית תל-אביב השתדל להנמיך את ציפיותיי: "גם אם תצפי את ידיות הדלתות בזהב, לא יבואו אנשי צפון תל-אביב ללמוד בביה"ס 'כפיר' שבדרומה", אמר לי. ואני הבנתי כי חלומי יצטרך להתממש מחוץ לכותלי ביה"ס הנוכחי.

לחיים יש דינמיקה משלהם, וכך קרו, במקביל, שני אירועים משמעותיים:

מזה שנתיים קיים היה בעיר ביה"ס לאמנויות והצלחתו הביאה את עיריית תל-אביב לשאוף להקמת ביה"ס על-אזורי נוסף. המטרה הייתה להחזיר העירה משפחות צעירות שנהרו מזה שנים לפרברים.

באותה התקופה פינתה אוניברסיטת תל-אביב את בניין הפקולטה למדעי החיים שלה ביפו. בעירייה החלו לגלגל את הרעיון להעביר אליו את ביה"ס "א.ד. גורדון" ממשכנו שברחוב לסל. מהלך זה לא צלח. הורי ביה"ס התנגדו למעבר דרומה, וטרפדו אותו. בעירייה חזרו ודנו בשאלה מה ייעשה בבניין ובשטחים הנרחבים שסביבו,

סמל ביה"ס לטבע, פסיפס מעשה ידי מוליק, נחנך בט"ו בשבט 1987, ניצב בפתח ביה"ס גם כיום

שכללו גם את הגן הבוטני ואת שרידי הגן הזואולוגי שהוקם בזמנו ע"י יהושע מרגולין.¹²

בעירייה חזרו אל הרעיון של הקמת ביי"ס על-אזורי לטבע וסביבה, שישוכן בשטח הנ"ל. אז נזכר הד"ר שושני בבקשתי. הוא זימן אותי אליו לפגישה, סיפר לי על חזון ביה"ס וביקש אותי לקחת על עצמי את ניהולו. ביקשתי זמן למחשבה.

כתמיד, שבתי הביתה והתייעצתי עם מוליק. היססתי: מצב בריאותו כבר היה בכי רע. רציתי לבלות בחברתו כמה שאוכל וידעתי כי הקמתו של ביי"ס חדש לא תותיר לי שעות פנאי רבות. "קחי את זה, את תצטרכי את זה לאחר-כך", אמר מוליק, כמו ידע כי לאחר לכתו אזדקק למוקד שסביבו אוכל לבנות את חיי בלעדיו. וכתמיד הקשבתי לעצתו, וקיבלתי עלי את התפקיד.

האתגרים שעמדו מולי היו רבים ומגוונים.

תחילה באה התמודדות עם התנאים הפיזיים. ביחד עם חברתי שרה לוטן נסענו לאבו כביר כדי לראות את ביה"ס המיועד. בחצר פרח, מרהיב ביופיו, עץ צאלון ענק. תחתיו, על מיטת ברזל, ישן ישעיהו, שומר הבניין שהתגורר בסמוך... נכנסנו אל תוך הבניין. המבנה שלפנינו עבר תלאות שונות, ובהן הפגזה במלחמת השחרור שהותירה חלק ממנו הרוס. האוניברסיטה שהשתכנה בו שיפצה רק את הקומה הראשונה בעוד הקומה העליונה הרעועה אכלסה תערוכת פוחלצים ומעבדה אחת.

לאחר מכן היה המאבק על שמו של ביה"ס. אני התעקשתי כי ייקרא "בית-חינוך לטבע סביבה וחברה". ראש העיר המיתולוגי של תל-אביב, **שלמה להט "ציץ"**, התנגד בכל תוקף לתוספת

12 יהושע מרגולין - מחנך, חוקר טבע, סופר ומשורר עברי. שאיפתו הייתה להקים מכון ביולוגי-פדגוגי בתל-אביב. בשנות השלושים הקצתה לו העירייה מגרש ברחוב יהודה הלוי. מרגולין בנה במקום פינת-חי וגן בוטני קטן, שהיה הגרעין לבניית הגן הזואולוגי של אוניברסיטת תל-אביב.

שר החינוך יוסי שריד מבקר בביה"ס לטבע, תחילת שנות התשעים

"בית-חינוך" לשם ביה"ס. אני עמדתי על-כך כי השם "חברה" יכלל בתוך שמו. וכך, לאחר דיונים רבים. נקרא שמו: "ביה"ס לטבע, סביבה וחברה" (אבל הכינוי השכיח הנו "ביה"ס לטבע").

במקביל לניהול היום-יומי של ביה"ס "כפיר", התחלתי לגייס את צוות "ביה"ס לטבע", ראיינתי בוגרות סמינר ובוגרות החוג לחינוך באוניברסיטאות.

ידעתי כי אני ארכז את תחום החברה בביה"ס וחיפשתי רכז לתחום הטבע. אז פגשתי את דני סימון, דוקטורנט צעיר בביה"ס למדעי החיים באוניברסיטת תל-אביב. שיחה מעמיקה עמו הביאה אותי להכרה כי מצאתי לי שותף לדרך, וכך היה. דני הפך לשותפי ויד ימיני בהקמת ביה"ס והפעלתו השוטפת. פעלנו יחד בשיתוף פעולה ובחברות עמוקה, המתקיימת בינינו עד עצם היום הזה. דני (כיום ד"ר דני סימון) מרכז גם כיום את מגמת הטבע בביה"ס.

צוות ביה"ס "כפיר" נשאר על כנו. לקחתי עמי רק את **עירית דיאמנט**, האחראית על הספרייה ועל מרכז המשאבים בביה"ס, כדי להיות הרכוזת החברתית של "ביה"ס לטבע". שרה לוטן החליפה אותי בניהול ביה"ס. כך יכולתי לדעת כי אני משאירה אותו בידיים טובות ובטוחות.

במקביל החל שיפוץ בניין "ביה"ס לטבע" ורישום התלמידים. חתך הילדים שהתקבלו לביה"ס היה מגוון. בעיקרם היו אלה ילדים להורים שהעמידו את חינוך ילדיהם בסדר עדיפות גבוה. ובצד, בשם האינטגרציה, הוחלט כי לפחות 30% מכלל הילדים יבואו מדרום העיר, במימון וסבסוד העירייה. על-מנת להתקבל, נדרשו הילדים לעמוד במבחני כניסה. כפועל יוצא מכך היו לנו תלמידים בעלי יכולות גבוהות בתחומים מגוונים.

על-מנת לפתוח את שנת הלימודים נזקקנו לשבע כיתות לפחות, חדר מורים וחדר מנהלת. שיפוץ ביה"ס נעשה על-פי תנאי המבנה ותפישתי החינוכית - שילוב אשר יכתיב את מראה "ביה"ס לטבע" בעתיד.

טקס שבועות בביה"ס לטבע - 'ביכורי תינוקות', 1993

טקס שבועות בביה"ס לטבע - 'ביכורי תינוקות', 1993

ביה"ס לטבע, 1993

כנס בוגרים ביה"ס לטבע 1986

חשוב היה לי להימנע ממראה של מסדרונות ארוכים ומדכאים. רציתי תחושה של בית נעים ומזמין. בכניסה לביה"ס נבנה לובי גדול שהכיל שולחן סלוני וכורסאות, ותמונות קישטו את קירותיו. בכניסה לביה"ס הוצב קיר פסיפס, מעשה ידי מוליק, ועליו שם ביה"ס וסמלו. בחוץ השתרע כר דשא ענק ותחתיו במה שעליה עתידים להתקיים כל האירועים בביה"ס.

כל הקיץ עבדנו בשצף קצף. בשלושת הימים האחרונים של אוגוסט התקיימו בביה"ס ימי היערכות. ביום ראשון הייתה אמורה להיפתח שנת הלימודים, ובשישי שלפניו עמדנו בביה"ס עם מגבים, ובעזרת הורי ביה"ס ניקינו את הכיתות והמבנה המרכזי. ההורים התגייסו בשמחה, בתחושת התלהבות של היותם חלוצים, חלק ממיזם חדש ומלהיב. ביום ראשון, ה-1 בספטמבר הביאו ההסעות את הילדים. "ביה"ס לטבע, סביבה וחברה" נפתח.

עבדנו קשה ורווינו נחת. חומר הלימודים היה מעניין. המורים היו מקצועיים מאוד ומסורים לתלמידים בכל לבם. מי שלימד טבע הגיע מתחום המדעים, מורים לגיאוגרפיה התמחו בתחום זה. לרשותי עמד כוח-אדם רב מן המקובל בבת"ס אחרים. בחלק גדול מן השיעורים חולקו התלמידים לחצאי כיתות, וכך יכלו ללמוד בנחת ותוך קבלת יחס אישי. את השיעורים בכיתה ליוו סיורים רבים ברחבי הארץ, שבהם נחשפו הילדים באופן חווייתי לנושאי הלימוד.

ההורים היו חלק בלתי נפרד מביה"ס. קיימנו פעילויות משותפות: טיולי שבת, ערבי שירה בציבור ועוד. תכני הלימוד נתמכו בתחושת שייכות וגאווה יחידה של התלמידים ובני משפחותיהם. נוצרה קהילה שבה היה מקום לשיתוף פעולה ותמיכה הדדית.

בתוך שנה הפך ביה"ס לטבע למבוקש מאוד ורבים היו התלמידים שהתדפקו על שעריו במטרה להתקבל ללימודים. הגענו למצב שבו על כל מקום פנוי התחרו שלושה-ארבעה ילדים שרצו להתקבל לביה"ס ואנו נאלצנו להכריע "מי לשבט ומי לחסד".

הצוות החינוכי הורכב בעיקרו ממורים צעירים, רעננים ונלהבים. כמנהלת העמדתני בפניהם

רף גבוה. הם נדרשו לחנך וללמד, ובצד זאת ללמוד ולהשתלם. מי שלא היה מוכן למאמץ זה עזב, ואחרים הגיעו במקומו. לאחר כשנתיים הצלחתי לגבש צוות קבוע ויציב. ביני לבין המורים ובינם לבין עצמם שררו יחסים טובים ואווירה נעימה. כולנו פעלנו מתוך תחושת שליחות ואמונה בחשיבותו של החינוך.

לימים קיבל ביה"ס את צורתו הנוכחית: שופצה גם הקומה השנייה ונוספו חללים וכיתות לימוד חדשות. כעת למדו בביה"ס ילדים בכיתות א'-ט'.

מוליק היה מעורב בכל אלה. הצלחתי הייתה חשובה לו. הוא תמך בי בשעות קשות והיה שותף לרגעים היפים: ערבי השירה בציבור, הטיולים בשבת, מפגשים של צוות ביה"ס. אך מחלתו, אכזרית ועיקשת, לא הרפתה. בסוף שנת הלימודים הראשונה ב"ביה"ס לטבע" הלך מוליק לעולמו.

עשר שנים ניהלתי את ביה"ס לטבע. על-כך, ועל תפקידי כמנהלת ביה"ס "כפיר" קיבלתי בשנת 1996 את "פרס החינוך הארצי"¹³ בטקס מרשים בבית הנשיא בירושלים, שבו נכחו נשיא המדינה חיים הרצוג, שר החינוך זבולון המר ומכובדים רבים נוספים.

לאחר עזיבת "ביה"ס לטבע" פרשתי לגמלאות ממשד החינוך. במשך כשנתיים טיפלתי, מטעם עיריית תל-אביב, בתהליך המעבר מביה"ס היסודי לחטיבת-הביניים והנחיתי את מנהלות חטיבות-הביניים בעיר. לאחר שנתיים פרשתי ועברתי לעסוק בפעילות התנדבותית בתחום החינוך.

דינה מקבלת את 'פרס החינוך' בבית הנשיא, במעמד נשיא המדינה חיים הרצוג, ושר החינוך זבולון המר, 1996

כרזת ברכה בביה"ס לטבע לרגל קבלת 'פרס החינוך'

13 "פרס החינוך הארצי" - פרס הצטיינות המוענק מדי שנה ע"י משרד החינוך למוסדות חינוך בישראל לאות הערכה על פועלם.

דינה חברה במשלחת סיוע למערכת החינוך היהודית בבואנוס-איירס, ארגטינה 1995

עמותת "ידיד לחינוך" 2007 ועד היום

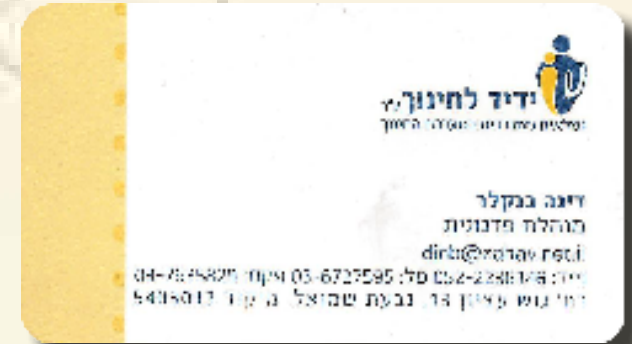
בשנת 2007 חברתי למשה רביב, נציג "קרן רוטשילד" בישראל, וביחד הקמנו את עמותת "ידיד לחינוך".

העמותה מגייסת, מפעילה ומלווה מתנדבים ממגוון מקצועות ותחומי עיסוק החונכים ילדים בבתי"ס במהלך יום הלימודים. פעילות העמותה מתבצעת בעידוד משרד החינוך.

אלה הם שני הדגלים שבשם פועלת העמותה:

* תוספת כוח-אדם למערכת החינוך - במערכת החינוך קיים חוסר משמעותי בכוח-אדם. הכיתות ברובן עמוסות וחברת הילדים מגוונת ביותר. ההטרונגיות מתפרשת מילדים המחפשים עניין ואתגר לימודי, מצטיינים ועולים חדשים, ועד לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים. מול כל המגוון הזה עומדת, פעמים רבות, מורה יחידה. במצב נתון זה נאלצת המורה לעבוד עם מרכז הכיתה, כאשר המעגל החיצוני נשאר, פעמים רבות, ללא התייחסות מתאימה.

* שילוב גמלאים בעשייה חברתית - בישראל חיים כיום כשבע-מאות אלף גמלאים. רבים מתוכם הם בעלי השכלה, מיומנויות וניסיון חיים עשיר, כמו גם מוטיבציה לתרום לחברה ולהיות שותף לעשייה משמעותית. אנו האמנו כי שילוב הגמלאים במערכת החינוך יתרום לגישור על פערים לימודיים והעלאת הדימוי העצמי של הילד, לשיפור האקלים הבית-ספרי, לחיזוק הקשר הבין-דורי, ולאיכות חיי הגמלאים המתנדבים.

כנס ידיד לחינוך באוניברסיטת בר-אילן

עם יונה בבית הנשיא - קבלת פרס בידיד לחינוך

הרעיון להקמת העמותה מקורו בקרן "יד הנדיב" הקשורה לקרן רוטשילד. משה רביב פנה אליי במטרה להוציא רעיון זה מן הכוח אל הפועל, כלומר: הקמת ארגון מתנדבים שיממש את חזון העמותה. וכך היה.

בתחילת הדרך עבדנו בשיתוף פעולה עם החברה למתנ"סים ודרכם גייסנו את הגמלאים המתנדבים. בהמשך, ובעקבות חילוקי דעות בין הגורמים הנוגעים בדבר, הוקמה עמותה עצמאית רשומה - "ידיד לחינוך" שדרכה מתבצעת כל הפעילות.

העבודה הייתה רבה: נדרשנו להקמת מערך לוגיסטי מורכב שיענה על צרכינו. בתוקף תפקידי כמנהלת הפדגוגית של העמותה איתרתי בתוך היישובים רכזים שיובילו את הפעילות והושקע מאמץ להכשרתם לתפקיד. הרכזים הם שמגייסים את הגמלאים מתוך הקהילה מחד, ומאידיך עומדים בקשר עם מנהלי בתי"ס ביישוב על מנת לשלב כל גמלאי בדרך מיטבית שתענה על כישוריו ועל צרכי המערכת.

דינה עם אחיה דוד וחברתה שרה לוטן

עבודתנו נשאה פרי. נכון לשנה"ל תשע"ה (5-2014), תרמו מתנדבי עמותת "ידיד לחינוך" כ- 300,000 שעות חונכות ב- 380 בתי הספר ברחבי הארץ. העמותה פועלת בשלושים וחמישה יישובים, מעכו בצפון ועד באר-שבע בדרום, וכיום נמנים על שורותיה מעל 2,150 מתנדבים. על כל אלה קיבלה העמותה את פרס "אות הנשיא להתנדבות" לשנת תשע"א (2011), אשר הוענק לה ע"י נשיא המדינה שמעון פרס.

לא לבד צעדתי בדרך. ביחד עמי היו וישנם אנשים נפלאים התורמים בהתנדבות מכישוריהם ומרצם, ובהם גם חברותיי הטובות ושותפותי לאורך הדרך, שרה לוטן (המשמשת כאחראית פרויקט "למידה בכל גיל", ומערך ההשתלמות למתנדבי העמותה) ועירית דיאמנט (אחראית על תחום המדידה וההערכה). ולא רק הן. מכרים רבים רכשתי לי לאורך עשרות שנותיי בשדה

החינוך. ומשבאה השעה ועלה הצורך, לא היססתי: קראתי לטובים שבהם אל הדגל וגייסתי אותם לפעילות בעמותה.

מהיום הראשון לקיומה של העמותה הייתי חלק מן הוועד המנהל שלה ועמדתי בראש המזכירות הפדגוגית - גוף המורכב מאנשי חינוך, המתכנס אחת לכמה שבועות לדיון על עניינים שעל סדר היום והצרכים השונים של העמותה. לפני כחמש שנים, לאחר שהפעילות גדלה וצברה תאוצה, הרגשתי כי אני זקוקה לעזרה וכי יש מקום להכנסת "דם צעיר" לשורותינו. שכנעתי את הוועד המנהל להוסיף מנחה פדגוגית בשכר, האמונה על גיוס והדרכת הרכזים הישוביים. כיום אני ממשיכה את פעילותי בוועד המנהל ובמזכירות הפדגוגית של העמותה.

כנס מתנדבי ידיד לחינוך במלון "דן כרמל", 2009

Since I was a young child, I always knew I'd be a teacher and work in education. This knowledge was fully realized. I was fortunate to have the opportunity to educate, teach and run schools, and to found a pensioners' association.

These are the stations I passed along my way.

From Student to Teacher

in the fall of 1947, I entered tenth grade at the Levinsky Seminary of Education. I attended the seminary until twelfth grade, and did an extra two years in education. This was in Israel's early days, and during the period of mass aliyah. There was urgent need for more teachers. And so, in 1951, during my final year of study, we studied in the afternoons, and in the mornings we taught at the schools in the area.

Hillel School, Kfar Shalem, Tel Aviv 1951-1954

Hillel School was established in Kfar Shalem in Tel Aviv. The school served mostly underprivileged and low-income families, along with new immigrants, who were experiencing immigration difficulties.

The school had eight grades, and I was assigned to teach the sixth grade (and later, seventh and eighth grades). My entire professional training consisted of my years studying at the seminary. My lack of experience in teaching, as in life itself, together with my enthusiasm for education resulted in a few bad calls. However, after an adjustment period, I won the trust of the children and their parents.

It was here that I formed the idea that has been with me ever since: We need to reach every child at the precise point they are at, and from that point, to build up their personality in relation to life and to their level of studies. Only if the child experiences feelings of personal empowerment and achievement can we help each advance from basic to more advanced stages.

Dubnov School, Tel Aviv 1955-1965

Most of the pupils at the school were the sons and daughters of Tel Aviv's elite: academics and professionals, businessmen and owners of large, well-known companies. A small number of students from the eastside of the city were bused in, in the name of integration, and were swallowed up by the other students.

I was assigned to the seventh grade. My class had fifty-four(!) students, and was considered complex. As proof of this, the teacher before me fled...I was faced with a double challenge: to win the trust and attention of the students and to convince their parents that I was worthy of teaching their privileged children...

The road was not easy. The turning point was a play that my students and I produced together for Hanukkah. We became more united and their parents gave me their blessing. I put great effort into teaching, and developed innovative methods: sitting in a U-shape instead of in rows, combining frontal instruction with independent learning, constructing physical models to illustrate topics, and adapting the curricula to the level of all the students in the class, while giving personal attention to those with special needs.

Vocational High School Amal Dfus (Amal Printing), Tel Aviv 1965-1969

Amal Dfus was a vocational high school that trained students for employment in the printing industry. I worked there as a class educator and eighth and ninth grade bible and history teacher.

Berkeley School, London, England 1969-1972

During our second year in England, I started working at the elementary school, Berkeley (where my son Yochai learned) as a Hebrew teacher and Hebrew instruction coordinator at the school. Teaching Hebrew as a second language was a new field for me, and one I had no experience in. Another challenge was teaching bible and

history in English. At the same time I had to adapt to different customs, to the good manners of my young students who called me Miss Benkler, and more. We spent three years in England as emissaries, and I gained professional experience that I added to my “toolbox” as a teacher and an educator. At the end of those three years, we returned to Israel.

Katzenelson School, Givatayim 1972-1976

During our first year back in Israel, I devoted myself to helping my family settle down. During that year, I was in charge of the counselors at the student house, an afternoon club in Givatayim. At the beginning of the next school year, I started working at Katzenelson School, as a class educator and a seventh and eighth grade teacher. I worked there for three years, including one year as the school’s vice-principal.

Ohel School, Tel Aviv 1976-1979

In 1976 I received an invitation to apply for the position of principal at Ohel School in south Tel Aviv. I applied and was offered the position.

My new position had its challenges: a new place, a new job, and the previous principal did not lift a finger to help me. There were, however, helpful people too – the caretaker and the counselor of the school came to my aid. With their help, I learned the school’s “map” of personal relations and professional challenges and so, I could begin implementing my educational doctrine.

The school served an underprivileged population that faced daily challenges and complex issues, but with a great deal of patience and common sense, I could cope. After three years of running the school, it was closed for lack of students and I moved to Kfir School, as principal.